

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Fyzické tresty v rodičovské výchově

Vypracovala: Lucie Kochánková
Vedoucí práce: PhDr. Olga Vaněčková

České Budějovice 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 20. prosince 2013

.....

Lucie Kochánková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí této bakalářské práce PhDr. Olze Vaněčkové za ochotu, vstřícnost, metodické a podnětné rady. Poděkování patří také všem osloveným respondentům za spolupráci při získávání podkladů pro výzkum.

Lucie Kochánková

ABSTRAKT

Práce se zabývá formami výchovných prostředků, především používáním odměn a trestů. V současné době se stává diskutovaným zejména užívání tělesných trestů, které byly v historii běžné a v naší společnosti přetrvávají v různé podobě do současnosti. Tato práce mapuje problematiku používání tělesných trestů při výchově dětí rodiči. Dále zjišťuje, jak jsou v současné době formy tělesných trestů přijímány, hodnoceny, případně používány. V souladu s cíli práce je zvolen kvantitativní přístup a pro získání dat použita metoda dotazování formou dotazníku.

Klíčová slova: výchova, styly rodičovské péče, výchovné prostředky, fyzické tresty

ABSTRACT

The paper will consider the forms of educational resources, especially the use of rewards and punishments. At present, the use of corporal punishment, which was common in the history and which persists in various forms in our society to the present, becomes particularly discussed. The aim of the work will be to map the issue of the use of corporal punishment in the upbringing of children by parents and to find out how their present forms are accepted, evaluated or alternatively used at present. In accordance with the objectives of the work the quantitative approach will be chosen and the method of questioning will be used for obtaining the data.

Key words: education, styles of parenting, educational resources, corporal punishments

OBSAH

ÚVOD.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1 VÝCHOVA.....	10
2 STYLY RODIČOVSKÉ PÉČE.....	13
2.1 Styly výchovy podle Kurta Lewina.....	13
2.2 Styly výchovy podle Baumrindové	14
2.3 Výchovné styly podle J. A. Martin a D. Maccoby.....	15
2.4 Model devíti polí	17
3 VÝCHOVNÉ PROSTŘEDKY	20
3.1 Kladení požadavků a kontrola jejich plnění	20
3.2 Odměny a tresty	21
3.3 Povzbuzení.....	23
3.4 Slovní působení ve vztahu k ostatním výchovným prostředkům	23
3.5 Osobní příklad.....	24
3.6 Výchova v činnostech	24
3.7 Sebedeterminace a sebevýchova	25
4 TRESTY	25
4.1 Psychické tresty.....	26
4.1.1 Způsoby psychických trestů	26
4.2 Fyzické tresty.....	26
4.2.1 Druhy fyzických trestů	27
4.2.2 Důvody fyzických trestů.....	27
4.2.3 Důsledky fyzických trestů	28
4.3 Fyzické tresty versus týrání	29
4.4 Porovnání fyzických a psychických trestů	30

5	FYZICKÉ TRESTY - HISTORIE A ZÁKONY	31
6	SHRNUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI.....	33
II.	PRAKTICKÁ ČÁST	34
7	CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI A STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	35
8	METODIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	35
8.1	Použité metody.....	35
8.2	Charakteristika vzorku respondentů.....	36
8.3	Způsob zpracování dat.....	36
9	VYHODNOCENÍ.....	37
9.1	Vyhodnocení položek dotazníků.....	37
9.2	Vyhodnocení výzkumných otázek	49
10	DISKUSE.....	53
	ZÁVĚR.....	54
	POUŽITÁ LITERATURA	55
	PŘÍLOHA	57

ÚVOD

Problematiku používání tělesných trestů ve výchově dětí považuji za velice závažnou vzhledem k faktu, jaké riziko tyto tresty pro vývoj dítěte znamenají. Fyzické tresty u nás patří ke stále běžným výchovným prostředkům, nad kterými se málokdo v naší zemi pozastaví. Sama je považuji za přežitek, za negativní dědictví předechozích generací, které se neslučuje s mým přístupem k dítěti. Dítě vnímám jako zázrak, jako jedinečnou, originální osobnost a zároveň jako bezbranného tvora, které je svým narozením vydáno „napospas“ svým rodičům (zpravidla), na kterých asi největší měrou záleží, jakým směrem se život dítěte bude vyvíjet, jaký vklad či břemeno si ponese do dospělosti.

Téma práce jsem si zvolila proto, že je aktuální a tato tematika mě zajímá, avšak doposud jsem se o ni zajímala pouze neodborně. Myslím si, že fyzické tresty se v rodinách stále vyskytují a to by se nemělo, i když někteří lidé tvrdí, že tzv. „výchovné plácnutí“ je pro dobro dítěte. Proto by měla práce být všeobecně přínosná i pro veřejnost, například jako soubor doporučených alternativních výchovných metod, než-li fyzických trestů.

Cílem práce je popsat problematiku užívání fyzických trestů v rodinné výchově a dále zjistit, jak jsou v současné době jejich formy přijímány, hodnoceny a případně používány.

Práce je rozdělena do dvou částí, na část teoretickou a praktickou.

V teoretické části budou definovány základní pojmy vztahující se k problematice, jako je: výchova, styly rodičovské péče, výchovné prostředky a podrobněji je popsána otázka trestů, které jsou rozčleněny na psychické a fyzické.

Cílem praktické části práce bude zjistit, jaké výchovné přístupy dnešní rodiče preferují, jak je hodnotí a jaké jsou jejich názory na tělesné tresty. Dílčím cílem bude také zjistit, do jaké míry korespondují rodičovské přístupy s výchovnými přístupy, jimž byli sami rodiče vystaveni. Pro získání dat bude zvolen kvantitativní přístup metodou dotazování.

Práce by měla být přínosem nejen pro rodiče, aby se zamysleli nad tím, jestli je opravdu nutné ve výchově používat fyzické tresty, ale i pro mě jako učitelku v MŠ a možnou budoucí matku. A v neposlední řadě mě práce obohatí hlavně o zkušenosti s psaním odborných prací.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VÝCHOVA

Fyzické tresty jsou úzce spjaty s výchovou dítěte, a proto si hned na začátku ujasníme, co vlastně výchova je.

Existuje mnoho definic pro termín výchova. Nejobecněji lze o výchově říci, že je to záměrné působení rodičů, učitelů, vychovatelů a výchovných institucí na děti a mládež. Rozumí se tím působení záměrné, cílevědomé, směřující k určitému výchovnému cíli za použití určitých výchovných prostředků a metod. Tím se výchova liší od ostatních společenských vlivů, které jsou nezáměrné. (Čáp, Mareš, 2007)

Podle Pedagogického slovníku je výchova: „Proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji“ (Průcha a kol., 2003, s.227.)

Je logické, že výchovu nelze uplatňovat univerzálně, neboť děti jsou hodně rozdílné a na každé platí něco jiného. „Člověk je člověkem jen výchovou,“ tvrdí Immanuel Kant a navíc toto stanovisko doplňuje o přesvědčení, že člověk není nikým jiným než tím, co z něj výchova udělá. (Pelclová, 2004, str. 12)

J. Michálek v Topologii výchovy uvádí: „Podle toho, jakou cestu, metodu zvolíme, budou vypadat také výsledky výchovy.“ (Michálek, 1996, str. 26)

M. Prokešová dodává, že ve výchově „odpovědnost za dítě „převzou“ dospělí, ale nejde o odpovědnost za zdárný růst, spíše o to, co obvykle nazýváme svobodný rozvoj povahových vlastností a nadání. To je z obecného, zásadního hlediska jedinečnost, již se lidská bytost liší od druhých, to je ona vlastnost, díky níž není člověk ve světě cizincem, ale něčím, co tu ještě nebylo.“ (Prokešová, 2004, str. 49)

Další zajímavou definici uvádí psycholog Jan Vymětal (2004, s. 136): "Výchovu obecně můžeme považovat za sociální proces, kterým se lidský jedinec stává kulturní, společenskou bytostí. Výchovou dítěte v rodině se v psychologii rozumí jeho úmyslné či neúmyslné ovlivňování především dospělými členy užší i širší rodiny, tedy rodiči, prarodiči popř. dalšími příbuznými...Výchovné působení může být záměrné, ale i nezáměrné, a to druhé právě v rodinách převažuje. Čili vychováváme především tehdy, když si své působení neuvědomujeme.“

Rodiče ve své výchově používají autoritu v různé míře. Autorita otců a matek vyplývá z toho, že o dítě pečují, podporují ho a poskytují mu domov plný pocitů bezpečí a jistoty. Předávají dítěti své životní zkušenosti a moudrost. Rodina je pro dítě oporou a jistotou v jeho životě. (Vališová, 1999)

Významný psycholog Zdeněk Matějček dodává k výchově, že prvním krokem na cestě výchovy je rozumět sám sobě a rozumět dítěti. Rodiče mnohdy často myslí, že výchova je jednostranná ze strany vychovatele. Že jde o vztah, kdy jeden dává a druhý přijímá, kdy jeden radí a druhý se učí nebo dokonce kdy jeden poroučí a druhý poslouchá. Ale ve skutečnosti se jedná o oboustranný výchovný vztah.

„Dokud jde všechno dobře, na výchovu skoro nemyslíme. Když se nám ale výchova vymyká z rukou, pak najednou začneme hledat příčiny, kde jsme udělali chybu a začneme experimentovat s jinými výchovnými metodami.

Jsou rodiče, kteří mohou tvrdit, že své dítě vychovali „ani neví jak“. A jsou tací, kteří nemysleli na nic jiného, než na výchovu svého dítěte a měli neustále starosti. Poté rodiče hledají vinu či viníka, nikoliv příčinu“. (Matějček, 1993, str. 36)

Výchova a vzdělání je označeno souhrnně názvem edukace. Ve výchově hraje vždy podstatnou roli subjekt a objekt. K pojmu subjekt můžeme přiřadit označení edukátor a k objektu edukant.

Edukantem může být žák v předškolním či školním věku, student vysoké školy, učeň, účastník profesního školení, účastník jazykového kursu, dítě poučované rodičem, pacient instruovaný lékařem a další učící se/ vzdělávající se osoby v různých životních situacích.

Podobně je to i s edukátorem. Edukátorem může být jak učitel, tak i lektor, instruktor, vychovatel, trenér, školitel a další osoby, které nějakým způsobem učí či vzdělávají osoby nebo dokonce zvířata (Např. cvičí psy). Je tedy jasné, že v rodinné výchově zastává roli edukátora rodič nebo ten, kdo se o dítě stará. (Průcha, 2002)

Učitelé patří k významným osobám v životě dětí a dospívajících, proto jim je věnován krátký odstavec.

Učitel může působit kladně nebo naopak negativně. Může se stát i vzorem dítěte.

Na učitelskou profesi se klade mnoho očekávání. Učitel by měl vzdělávat a vychovávat. Nebývá snadné oba momenty vyváženě sloučit. Pedagogická komunikace je důležitým projevem učitelovo osobnosti. Učitel by měl mít tyto klíčové vlastnosti: humánní vztah k dětem, porozumění, empatie, kladný emoční vztah, snaha pomoci, afiliace, která právě působí v jeho komunikaci se žáky. V té se také projevuje, do jaké míry má učitel rozvinutý pedagogický takt - jeho sociální dovednosti v práci se třídou.

Důležitou roli při působení na žáky hraje učitelovo očekávání. Jako Pygmalion efekt se označuje proces, kdy má učitel vůči třídě či žákovi větší než průměrné očekávání, tím jsou následně dosahovány i lepší výsledky žáků. Protikladem Pygmalionského efektu je tzv. Golem efekt, kdy nastává opačná situace, vyučující má vůči třídě či žákovi menší očekávání a dostávají se tedy i slabší výsledky. (Čáp, Mareš, 2007)

Další významnou roli při výchově dítěte může sehrát sociální skupina. Sociální skupina má často silnější vliv než jednotlivec, proto se využívá například k převýchově delikventů, v léčení alkoholiků atd... První skupinou ve vývoji, s níž se dítě setkává, je rodina. Ta podstatně ovlivňuje část dítěte v jiných sociálních skupinách. Rodina totiž na dítě klade základy pro dovednosti a návyky v sociální komunikaci. S vývojem dítěte podstatně vzrůstá význam vrstevnické skupiny. Rodina je příliš specifická a nestačí na to, aby si jedinec osvojil vše, co potřebuje k dobré interakci a komunikaci mezi lidmi. Funkce vrstevníků je dále důležitá proto, že pomáhá dítěti či už mladistvému osamostatnit se ze závislosti na rodině.

Existuje mnoho různých druhů sociálních skupin. Podle velikosti je můžeme rozlišit na velkou sociální skupinu (např. národ, společenské třídy či vrstvy, demografické skupiny aj.) střední sociální skupinu (např. školní třída) a malou sociální skupinu (rodina, sportovní oddíl atd.). Počet osob v každé skupině není jasně vyměřen, avšak velký rozdíl mezi malou a velkou skupinou je v tom, že v malé skupině se na rozdíl od velké všichni dobře znají.

Dále existují skupiny formální a neformální. Formální je např. nová školní třída, ale tím, že se děti navzájem poznají a sblíží, se může po čase třída rozvinout v neformální skupinu.

Závěrem můžeme říci, že dítě či mladistvý potřebuje jak dobrou skupinu, tak i dobrý vztah s nejbližším kamarádem, vztah vzájemného porozumění. (Čáp, Mareš 2007)

2 STYLY RODIČOVSKÉ PÉČE

V předcházející kapitole jsme popsali, co vlastně výchova je. S výchovou souvisí styly výchovy. Styl výchovy je způsob, kdy dítě vychováváme pomocí různých výchovných prostředků. Součástí stylu je i intenzita emočního vztahu k dítěti a síla vedení. Každý rodič preferuje jiný styl výchovy a každý styl má odlišné důsledky na dítě. Proto jsou v další kapitole popsány různé styly rodičovské péče a jejich vliv na dítě.

Styly či způsoby rodičovské péče vyčleňují ze souboru klíčových výchovných procesů klíčové momenty: zejména emoční vztahy dospělých a dětí, způsob komunikace, velikost požadavků na dítě, způsob jejich kladení a především kontroly. Projevují se také volbou výchovných prostředků a způsobem, jak na ně dítě reaguje. (Čáp, Mareš, 2007)

Na zkušenosti dospělého s výchovou silně působí výchova, kterou byl on sám vystavován jako dítě v rodině. Běžně se setkáváme s rodičem, který bere za samozřejmou a jedinou možnou jen tu výchovu, která byla realizována v jeho rodině. Výchovu napodobuje bezděčně, nevědomě, někdy více či méně uvědoměle, až programově. Tím dochází ke značné setrvačnosti ve stylech výchovy.

Na druhé straně může dojít k tomu, že mladý rodič bere svého rodiče za negativní model a snaží se vychovávat dítě opačně. Tak někdy dochází k tomu, že rodič, jenž byl vychován autokratickou výchovou, vychovává své dítě až extrémně liberálně. Nebo se naopak ve stylu prolínají oba typy výchovy a tím vzniká rozporná výchova. (Čáp, 1996)

2.1 Styly výchovy podle Kurta Lewina

Jako první základní rozčlenění stylů si uvedeme diferenciaci dle psychologa Kurta Lewina, na niž navazovalo mnoho dalších psychologů a pedagogů. Kurt Lewin v roce 1939 roztřídil styly výchovy podle síly řízení do třech základních typů: autokratické, liberální a demokratické. Z těchto typů posléze vycházelo mnoho dalších psychologů či pedagogů, ale například i managerů. V managementu se už nejedná o styl výchovy, ale o způsob vedení manažera.

Autokratické vedení

Taktéž označováno jako autoritativní či dominantní vedení. Rodič hodně rozkazuje, trestá a hrozí, málo respektuje přání a potřeby dítěte, má pro něj málo porozumění, jednoznačně determinuje dítě svými zkušenostmi, názory a rozhodnutími. Poskytuje mu málo samostatnosti a iniciativy. Autokratické vedení vede děti k vyššímu napětí, dráždivosti, dominantnosti a agresivitě k sourozencům či vrstevníkům. Dochází i k odporu proti vychovateli. Dítě je buď poslušné, submisivní, málo iniciativní až apatické, nebo je naopak agresivní vůči rodičům a bouří se proti autoritě. V obou případech je však silně závislé na pochvale od dospělého a snaží se upoutat jeho pozornost.

Liberální vedení

Liberální vedení či také slabé vedení se vyznačuje slabým nebo dokonce žádným vedením dítěte. Rodič neklade požadavky. Pokud však požadavek vysloví, nekontroluje a nepožaduje jeho důsledné plnění. Děti dávají tomuto stylu přednost před autokratickým, avšak projevují nespokojenost se slabým vedením v tom smyslu, že nezajišťuje potřebný řád, takže dítě nedosahuje výsledku, kterého chtělo dosáhnout.

Demokratické vedení

Nazýváno také jako sociálně integrační vedení. Rodič udílí méně příkazů a podporuje iniciativu, na dítě působí spíše příkladem než tresty a zákazy. Důležitým prostředkem působení vychovatele je podávání návrhů, je ochoten dát dítěti na vybranou. Má pro dítě a jeho individualitu porozumění. Je to styl netradiční a pro některé rodiče obtížný. Děti tento styl hodnotí nejlépe a je také běžně považován za optimální. (Čáp, Mareš, 2007)

Tyto tři typy výchovy jsou výrazné, dobře pochopitelné, zpočátku se s nimi v praxi i teorii pracuje jako s užitečným schématem, ale brzy se ukáže, že jsou až moc zjednodušené. Zjišťujeme zejména, že všechny případy výchov se nedají zařadit do jednoho ze tří typů. Museli bychom minimálně zavést větší počet typů, jako jsou smíšené, či přechodné. (Čáp, Mareš, 2007)

2.2 Styly výchovy podle Baumrindové

D. Baumrindová obnovila tři styly výchovy, v podstatě odpovídající stylům K. Lewina, odpovídající rodinné výchově.

Autoritářský styl

Autoritářský styl se vyznačuje přísným vedením a prosazováním požadavků na poslušnost dítěte. Rodič s dítětem málo komunikuje a raději uplatňuje zásadu „Mlč a dělej, co ti říkám“. Nejčastějším výchovným prostředkem jsou tresty a to i fyzické. Tento styl se dá přirovnat k Lewinovu autokratickému stylu.

Povolující styl

Tento styl poskytuje dítěti maximální volnost. Požadavky na dítě jsou minimální, tresty se zde neuplatňují. Typická fráze rodičů bývá „však ono jednou přijde k rozumu“ nebo „ať se rozhodne podle sebe a samo pak uvidí následky“. Povolující styl se dá přirovnat k Lewinovu liberálnímu stylu.

Styl opřený o autoritu

Styl opřený o autoritu se vyznačuje jasným vymezením zásad a principů. Oproti autoritářskému stylu rodiče s dítětem více komunikují, kladou na něj požadavky, které dítěti vysvětlí, aby vědělo, proč se mají nekompromisně dodržovat. Ví, co je dobré a co naopak špatné. Rodiče mu jsou oporou a vzorem v plnění požadavků, jsou tedy vedeny jejich autoritou. A právě proto je styl takto pojmenován. Baumrindová prokázala, že děti vychované v tomto stylu dosahují ve škole lepších výsledků, než děti z ostatních dvou stylů. (Helus, 2007)

2.3 Výchovné styly podle J. A. Martin a D. Maccoby

Psycholožky J. A. Martin a D. Maccoby rozšířily styly výchovy od Baumrindové. Tyto typy utvořili na základě dvou dimenzí: emočního vztahu a řízení. Kombinací dimenzí dostáváme čtyři odlišné vzorce chování. (viz. Obrázek č. 1)

Obrázek. č. 1

Rodiče	Odmítající	Akceptující
Nároční a kontrolující	Autoritářský styl	Autoritativně – vzájemný styl
Nenároční a nekontrolující	Zanedbávající styl	Shovívavý styl

Autoritativně vzájemný styl

U stylu autoritativního rodiče od dětí vyžadují, aby se chovaly na úrovni jejich věku a schopností a zároveň jsou na ně vřelí, pečují o ně a zajímají se o jejich city a názory. Takové děti se potom chovají nezávisle a prosazují se, jsou spokojené a k ostatním přátelské.

Autoritářský styl

U autoritářského stylu rodič také prosazuje moc a ovládnání, ale již bez oboustranné komunikace a vřelosti. Rodič ještě navíc požaduje úctu a slepou poslušnost. Při takovém stylu pak děti postrádají spontaneitu a projevuje se u nich sklon k sociální izolaci. Dívky navíc bývají závislé a chlapci se naopak vyznačují agresivitou vůči vrstevníkům.

Shovívavý styl

Třetím výchovným stylem je styl shovívavý, při němž rodiče od svých dětí žádají málo, ale na rozdíl od stylu autoritářského a zanedbávajícího, jsou na ně orientovaní, reagující a i jejich péče je k dítěti přijímající. Tyto děti jsou pak většinou živé a pozitivně naladěné, ale impulsivní, nezralé, nezodpovědné a často také agresivní.

Zanedbávající styl

Posledním stylem je zanedbávající styl, který je orientován na rodiče. Rodiče zanedbávají výchovu, bývají příliš zaměstnáni svými činnostmi a života dětí se moc nezúčastňují. Často to jsou workoholici. Děti těchto rodičů jsou často náladové, nesoustředěné, rozmařilé a neovládají své city a impulzy. Mnohdy bývají charakterizovány za potenciální záškoláky a uživatele drog. Mezi jednotlivými dětmi však existují i individuální rozdíly v jejich temperamentu a schopnostech, a tak může docházet k odchýlení od výše popsaných způsobů odezvy jejich chování. (Fontana, 2003)

Ovšem i tyto typy mají značné nedostatky. Emoční vztah rodičů nemůžeme vždy vyčlenit na akceptující či odmítající. Často se setkáme i se spojením kladného a záporného vztahu zároveň. Rozporné řízení může vzniknout i u intenzity řízení. (Čáp, Mareš, 2007)

2.4 Model devíti polí

Jako poslední členění a zároveň nejeftektivnější členění uvedeme „Model devíti polí“ dle Jana Čápa. J. Čáp na podkladě dlouholetého výzkumu katedry psychologie FF UK postupně vyvíjí vlastní model stylů výchovy. V poslední formě je to model devíti polí. V tomto modelu se zjišťují jednotlivé komponenty výchovy obou rodičů – kladný a záporný emoční vztah a míra požadavků a volnosti jako je to podobně i u předcházejících stylů. Z požadavků a volnosti obou rodičů je odvozeno výchovné řízení v rodině. Kombinováním emočního vztahu rodičů a výchovného řízení v rodině vzniká větší počet různých stylů výchovy v rodině, které jsou uspořádány do devíti základních polí modelu (viz obr. 2).

Obrázek. č.2

Emoční vztah	Řízení			
	Silné	Střední	Slabé	Rozporné
Záporný	1. Výchova autokratická, tradiční, patriarchální		2. Liberální výchova s nezájmem o dítě	3. Pesimální forma výchovy, rozporné řízení se záporným vztahem
Záporně kladný	9. Výchova emočně rozporná, jeden z rodičů zavrhuje, druhý extrémně kladný nebo dítě je s ním v koalici			
Kladný	4. Výchova přísná a přitom laskavá	5. Optimální forma výchovy se vzájemným porozuměním a přiměřeným řízením	6. Laskavá výchova bez požadavků a hranic	7. Rozporné řízení relativně vyvážené kladným emočním vztahem
Extrémně kladný			8. Kamarádský vztah, dobrovolné dodržování norem	

Pro lepší chápání stylů jsou zde v několika odstavcích vysvětleny typy emočních vztahů a stupně řízení, z nichž se utváří modely devíti polí.

Emoční vztah rodičů k dítěti má čtyři základní formy: kladný, extrémně kladný, záporný a záporně-kladný emoční vztah.

Kladný emoční vztah se projevuje porozuměním, důvěrou, laskavostí, zájmem o dítě a jeho prožívání, projevuje se schopností naslouchat dítěti, podporou a ochotou pomoci v případě obtíží. Nešetří pochvalou a uznáním za dobrý výkon či chování dítěte. Rodiče a děti spolu tráví mnoho času.

Extrémně kladný emoční vztah je krajní formou kladného emočního vztahu, je tedy charakterizován vysokým podílem kladných projevů rodičů k dítěti a minimem či spíše absencí projevů vztahu záporného.

Záporný emoční vztah je typický absencí pozitivních projevů, nebo jich je minimum. Rodiče neprojevují o dítě zájem, jsou lhostejní k problémům, ale i k úspěchům dítěte. Málokdy chválí, dobrý výkon považují za samozřejmost. Tráví spolu málo času, běžné jsou také konflikty a nedorozumění. Časté jsou výčitky, srovnávání s úspěšnějšími dětmi, ponižování, ironie a trestání. Extrémní podobou záporného emočního vztahu je až nenávisť vůči dítěti.

Záporně-kladný emoční vztah rodičů k dítěti je specifickou kombinací emočního vztahu obou rodičů v rodině jako celku, kdy jeden z rodičů je vnímán jako záporný a druhý jako extrémně kladný. (Čáp, 1996)

Výchovné řízení rodičů vzniká kombinací míry požadavků, které na dítě klademe a mírou volnosti, kterou dítěti poskytujeme. Má tyto čtyři základní formy: silné, střední, slabé a rozporné výchovné řízení rodičů.

Silné výchovné řízení můžeme přirovnat k Lewinovu autokratickému stylu výchovy.

Slabé řízení představuje absenci jakýchkoliv požadavků nebo jsou nepřiměřeně malé a nekontroluje se jejich plnění. Rodiče podléhají nevhodným přáním dítěte. Někteří rodiče jsou k dítěti lhostejní a nechají dítě dělat, co chce, jiní se snaží odstraňovat dítěti veškeré překážky a plní požadavky za dítě.

Rozporné řízení je charakteristické silnou ambivalencí ve výchovném vedení dítěte. Rodič někdy projevuje řízení silné, jindy slabé. Příznačný je nezájem o dítě a jeho povinnosti, volnost, nepřítomnost kontroly jejich plnění, po které následuje jejich vyžadování, přísné tresty při jejich nesplnění apod. Další možností je, že jeden z rodičů vykazuje silné řízení a ten druhý se snaží je zmírnit řízením slabým.

Střední řízení se vymyká uvedeným extrémům. Požadavky se kladou a kontrolují, ale v rozumné míře a laskavé formě. Dítě převzalo roli odpovědného člena rodiny a považuje za samozřejmé dodržování norem. (Čáp, 1996)

Autokratická, tradiční, patriarchální výchova

Vzniká sloučením záporného emočního vztahu a silným nebo středním výchovným řízením. Rodiče dítě hodnotí negativně, zdůrazňují jeho nedostatky, kritizují je, podceňují jeho schopnosti nebo naopak mají na dítě nepřiměřené požadavky, přičemž dobrý výkon je považován za samozřejmost. Časté jsou psychické či fyzické tresty a vyhrožování dítěti. Ve výchově chybí podpora dítěte, projevy uznání a pochvala.

Liberální výchova s nezájmem o dítě

Výchova je tvořena záporným emočním vztahem a slabým výchovným řízením. Je charakteristická spíše nezájmem a lhostejností k dítěti než otevřeným nepřátelstvím. Rodiče se o dítě a jeho potřeby nezajímají, nejsou ochotni být mu oporou či pomáhat mu. Nedůvěřují schopnostem dítěte. Na dítě nejsou kladeny žádné nebo pouze minimální požadavky, přičemž kontrola jejich plnění je nízká.

Pesimální výchova

Vzniká záporným emočním vztahem a rozporným výchovným řízením. Tato forma výchovy má za následek největší míru lability dítěte. Příznačná je trvalá nejistota dítěte, přičemž není jasné, jaká reakce (odměna, trest či ignorace) ze strany rodiče bude následovat za určitý způsob chování. Charakteristické je vyžadování plnění úkolů bez následné kontroly.

Přísná a přitom laskavá výchova

Je založená na kladném nebo extrémně kladném emočním vztahu a silném výchovném řízení. Jde o výchovu přísnou, důslednou, ale laskavou, pro kterou je charakteristická vzájemná důvěra. Rodiče jsou pro dítě blízkým člověkem, který dítěti rozumí a zároveň autoritou. Požadavky a zákazy jsou vyšší, pro dítě však srozumitelné a akceptuje je, protože vztah k rodičům je kladný.

Optimální forma výchovy

Vzniká sloučením kladného nebo extrémně kladného emočního vztahu a středním výchovným řízením. Charakteristický je partnerský, rovnocenný vztah mezi dítětem a rodičem a vzájemné porozumění. Způsob výchovy je demokratický a přátelský a přiměřeným řízením. Dítě považuje rodiče za přirozenou autoritu a jejich požadavky respektuje a přijímá je jako přirozené. Rodič je pro dítě přítelem, kterému důvěřuje a může se mu svěřit.

Laskavá výchova bez požadavků a hranic

Výchova je tvořena kladným emočním vztahem a slabým výchovným řízením. Je to výchova laskavá, ale bez požadavků na dítě, nejčastěji se vyskytuje u matky s dcerou. Rodiče jsou k dítěti přátelští, ale na dítě nevyvíjí žádné požadavky ani nároky. Plnění úkolů nekontrolují, často odstraňují dítěti všechny překážky a rozmazlují ho.

Rozporné řízení relativně vyvážené kladným emočním vztahem

Se utváří na základě kladného nebo extrémně kladného emočního vztahu a rozporném výchovném řízení. V rodině panuje příznivé emoční klima a přátelský vztah rodičů. Rodiče uplatňují přísné, vyžadující výchovné řízení, ale někdy zanechávají dítěti značnou volnost a nekladou na něj požadavky. Tento výchovný styl bývá charakterizován jako „laskavá přísnost“.

Kamarádský vztah, dobrovolné dodržování norem

Založený na extrémně kladném emočním vztahu a slabém výchovném řízení. Charakteristický je velmi přátelský až kamarádský vztah s rodiči. Požadavků, které jsou na dítě kladeny, dobře rozumí, přijímá je a plní bez nutnosti kontroly. Cítí, že je přijímáno a akceptováno.

Výchova emočně rozporná

Tvoří záporně – kladný emoční vztah a silné, střední, slabé nebo rozporné výchovné řízení. Emočně rozporná výchova vzniká kombinací záporného emočního vztahu jednoho rodiče a extrémně kladného emočního vztahu rodiče druhého. Dítě vnímá jednoho rodiče jako zavrhujeícího, odmítajícího, s druhým pak může být oproti tomu v koalici. Tento způsob výchovy pak zvyšuje labilitu dítěte (Čáp, 1996).

3 VÝCHOVNÉ PROSTŘEDKY

V předchozí kapitole jsme uvedli, jaké existují výchovné styly. Zhruba jsme popsali, jaké výchovné prostředky v každém stylu převažují, ale výchovných prostředků je daleko více. Proto je podrobně uvedeme v následujících kapitolách.

3.1 Kladení požadavků a kontrola jejich plnění

Kladení požadavků a jejich následná kontrola je nejdůležitějším a nejčastějším výchovným prostředkem vůbec. Mezi požadavky patří zejména vydávání příkazů a zákazů, pravidel, norem apod. Požadavky jsou na dítě kladeny jak ze strany rodičů, tak i učitelů. Cílem požadavků je, aby se dítě dokázalo přizpůsobit společnosti – chápalo právní a morální normy, pravidla soužití, znalo elementární poznatky o ochraně přírody atd.

Pro příznivý vývoj osobnosti dítěte je důležité klást dostatek požadavků. Není-li to zajištěno, osobnost se nevyvíjí, nebo se vyvíjí jen v malé míře. S tím se můžeme setkat

v liberálním stylu výchovy. Ovšem přešel požadavků působí nepříznivě na psychosomatický stav a vývoj dítěte. Proto by měly být požadavky kladeny na dítě přiměřeně s ohledem na jeho schopnosti, věk, dosaženého stupně rozvoje a postupem času se zvyšovat.

V dobře fungující rodině se zpravidla požadavky a zákazy nemusí stále opakovat. Dítě je zvyklé na pravidelný chod a řídí se jím. Pokud nastanou nové požadavky, dítě je respektuje, pokud respektuje vychovatele. V tom hraje velkou roli emoční vztah dítěte k vychovateli. Dítě raději poslechne člověka, který je mu sympatický (například mladá laskavá paní učitelka), než přísného otce. To je například u rodiny s autoritativní výchovou.

Důležitá je kontrola požadavků. Pokud nedohlédneme na jejich plnění, dítě přestává brát požadavky vážně a neplní je. (Čáp, Mareš, 2001)

3.2 Odměny a tresty

Odměny a tresty patří k nejběžnějším výchovným prostředkům hned po kladení požadavků. Mají důležité místo ve výchově a je nutno se jimi zabývat.

Pedagogický slovník říká, že „*Trest je jedna z forem negativního motivačního působení na žáka ve škole i doma. Jde o záměrně navozený následek toho, že žák špatně splnil nebo nesplnil uložené požadavky.*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 316)

Podle Hartla a Hartlové (2000, s. 628) trest znamená „*ukončení určité reakce, aniž by nabízel reakci jinou*“ - to vyjadřuje základní znak trestu – neexistuje možnost výběru. Ten, kdo má převahu, určuje pravidla.

Ve společenských a speciálních výchovných souvislostech chápeme odměnu jako takové působení rodičů či jiných vychovatelů, které podle Čápa a Mareše: „*vyjadřuje kladné společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání, nebo přináší vychovanému uspokojení některých jeho potřeb, libost, radost.*“

Trest je podle Čápa a Mareše definován jako působení vychovatelů spojené s určitým jednáním vychovávaného, které: „*vyjadřuje negativní společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání, přináší vychovávanému omezení některých jeho potřeb, nelibost, popřípadě frustraci.*“ (Čáp, Mareš, 2007, str. 253)

„*Co je tedy trest? Zajisté to není to, co jsme si pro dítě vymysleli, ale to, co dítě prožívá jako trest. Je to ten nepříjemný, zahanbující, ponižující, tísnivý pocit, kterého se*

chceme rozhodně pro příště vyhnout. Stejně tak se můžeme ptát, co je odměna. Je to opět to, co dítě jako odměnu přijímá, nikoliv co my jsme si vymysleli. Je to příjemný pocit uspokojení, který bychom rádi prožívali co nejdéle a znovu jej opakovali. Co je trestem pro jednoho, nemusí být trestem pro jiného. A stejně tak je to i s odměnou.“
(Matějček, 1993, str. 43)

Výchova založená spíše na trestech má převážně horší účinky než výchova založená na odměnách. Odměny podporují učení, které má významný podíl v rozvoji dítěte. Oproti tomu účinky trestů můžeme jen obtížně předpovídat. Stejný trest u jednoho vede k žádoucí nápravě, u druhého k poslušnosti jen navenek s vnitřním nesouhlasem, třetí dítě může reagovat negativisticky a neposlušné chování ještě zvýší a v neposlední řadě dítě upadá do deprese a ztrácí své kladné morální sebehodnocení. Trest může špatné chování pouze zastavit, za to odměna buduje i správné chování do budoucna. Poté když dítě udělá něco nesprávně a vždy přijde trest a nic víc, sice se to naučí už nedělat, ale nenaučí se to dělat správným způsobem. V tom spočívá nejdůležitější funkce trestu.
(Čáp, Mareš, 2007; Matějček, 1993)

Malé riziko ve výchově můžeme najít i u odměn. Záleží na druhu odměny, na vyspělosti dítěte, na přiměřenosti aj. Morální pochvaly jako je např. pochvala, kladné hodnocení, jsou často efektivnější než materiální odměny. Nadměrné zahrnování dítěte dary a penězi narušuje vývoj dítěte a jeho vztahy k dospělým. Dítě si osvojuje neadekvátní názor, že za plnění povinností, jako je i učení, následuje odměna. A navíc, jak potvrdil významný psycholog Skinner, je-li odměn mnoho, později zevšední, zatímco občasná odměna funguje stále. (Čáp, Mareš, 2007)

Za nepochybně nejvhodnější formu potrestání bývá v dnešní době považována mnoha psychology, dokonce již i Rousseauem, **metoda přirozených a logických důsledků**. Díky ní by dítě, na rozdíl od forem jiných trestů, mělo pochopit, že po jeho nevhodném činu nenásleduje projev vychovatelovy libovůle, ale přirozený, ale zároveň nežádoucí následek tohoto jeho chování. Příkladem trestání přirozeným následkem může být skupina chlapců, kteří ukradli v zahradě jablka a kterým pak bylo za trest uděleno tuto zahradu u starých lidí porýt. Míra odčinění by ale jistě měla přiměřeně odpovídat schopnostem a věku dítěte. (Čáp, 1997)

3.3 Povzbuzení

D. Dinkmayer a G. D. McKay oproti trestům a odměnám preferují povzbuzení. To znamená „proces, v němž se soustřeďujeme na úspěchy a schopnosti dítěte, abychom v něm vybudovali sebedůvěru a sebeúctu. Povzbuzení dětem pomáhá, aby věřili v sebe a ve své schopnosti.“ (Čáp, Mareš, 2007, str. 257)

Přechod od odměn a trestů k povzbuzování předpokládá, že se vyvarujeme některých tradičních způsobů chování jako je: záporné očekávání, vysoké cíle na výkon dítěte, navozování soutěživosti mezi sourozenci nebo dvojí měřítko pro dítě a dospělého. (např. dospělý má právo na odpočinek po práci, dítě po příchodu ze školy ne).

Naopak bychom měli děti přijímat takové, jaké jsou, naslouchat jim, vyjadřovat se pomocí „já-sdělení“ (např. při pozdním příchodu dítěte matka místo věty: „Jsi nezodpovědný a zlobíš“ řekne: „Mám o tebe starost, když nevím, kde tak dlouho jsi“)

Dále bychom měli dítěti projevovat důvěru, podporovat dobré nápady, hodnotit i snahu a porovnat výsledek s jeho výsledkem předchozím a ne s výsledkem jiné osoby. (Čáp, Mareš, 2007)

3.4 Slovní působení ve vztahu k ostatním výchovným prostředkům

Výchova se asi nejčastěji uplatňuje pomocí vzájemné komunikace mezi rodičem a dítětem. Převážně se sdělují požadavky a informace o jejich splnění či nesplnění. Dále rodič pomocí slovního působení zdůvodňuje požadavky, informuje o následcích při nesprávném chování atd. Důležitá je i při tom rodičova emoční stránka- jak rodič při slovním působení používá intonaci, mimiku, gestikulaci a emoční projev.

Každé slovo však nepůsobí vždy stejně. Záleží na spoustě podmínek. Slovo má emoční účinek především tehdy, když bylo spojeno v životě člověka se silnými emocemi. Emoce mohl zapříčinit vlastní zážitek, ale i událost, zprostředkovaná televizí, dramatem, knihou, či jinými médii.

Slovní působení má často formu **přesvědčování**. Při přesvědčování záleží na uspořádání argumentů, které předkládáme. Např. v inzerátech se osvědčilo dávat silnější argumenty hned na začátek a tím upoutat ovlivňovaného. Zatímco při slovním přesvědčování lidé očekávají, že se argumenty budou stupňovat, takže ty nejsilnější argumenty jsou uvedeny na konec.

Při přesvědčování bychom neměli zapomínat na kladení otázek, protože ty na rozdíl od sdělení, vybízí k přemýšlení.

Přesvědčování se rozlišuje na dva druhy - explicitní a implicitní. Explicitní spočívá v tom, že uvedeme fakta a z nich odvodíme závěr. Např. je správné chovat se tak a tak. Při implicitním necháme dokončení závěru na přesvědčovaném.

Slovní působení stejně jako kterýkoliv jiný výchovný prostředek, ztrácí na účinnosti, pokud se ho užívá v nadměrné míře a bez jiných výchovných prostředků. (Čáp, Mareš, 2007)

3.5 Osobní příklad

Osobní příklad, model, vzor často působí na dítě více než slovní působení, odměny a tresty. Dítě si vybírá a napodobuje určitý vzor, popřípadě se s ním identifikuje. Činí to tak dobrovolně, bez nucení, často i s obdivem a nadšením.

Model pomáhá dítěti orientovat se ve složité skutečnosti, nabízí řešení problémů a konfliktů, které se objevují v životě dítěte.

Často se stává, že dítě či dospělý člověk, napodobuje určitý model nevědomě, popřípadě i proti svému záměru.

Příkladem chování jsou dítěti zprvu rodiče, pak následují sourozenci, pedagog, vrstevníci, filmoví a literární hrdinové. Převažovat musí příklady kladné, které vedou k nápodobě. Záporné tzv. odstrašující je třeba užívat uváženě tehdy, mohou-li posilovat zábrany. Např. otec alkoholik může v synovi vyvolat silný odpor k alkoholu nebo naopak v otci spatřuje model mužnosti. Záleží na tom, jaké spatřuje v otci sympatie nebo to záleží i na jiných podmínkách. (Čáp, Mareš, 2007)

3.6 Výchova v činnostech

Výchova v činnostech je jeden ze základních vztahů vyjadřující formování osobnosti. Určitá vlastnost se rozvíjí především v těch činnostech, které kladou větší požadavky na tuto vlastnost. Tomuto principu odpovídají v praxi propracované soubory her, programy pro rozvíjení dětí v rodinách, ale i tělesná a estetická výchova aj.

Není to tak, že by jedna činnost rozvíjela pouze jeden aspekt osobnosti. Např. myšlení se rozvíjí ve větším počtu her, hádanek nebo úloh a naopak jedna hra může rozvíjet nejen myšlení, ale klade i požadavky na dodržování pravidel, komunikaci s druhými hráči, spolupráci atd.

Příklady, jimiž formujeme osobnost v činnostech jsou: senzomotorické dovednosti (sport, pohybové hry...) , intelektové dovednosti a schopnosti (didaktické a stolní hry, učební činnosti...), sociální dovednosti (kolektivní hry, zájmové kroužky, práce ve skupině...), estetické vnímání (umělecké činnosti, činnosti ve vztahu k přírodě...), volní vlastnosti (všude, kde musíme zdolávat překážky, odpovědně jednat a ovládat se). (Čáp, Mareš, 2007)

„Z hlediska formování osobnosti a výchovy jsou činnosti protiváhou slovního působení, které se stává málo účinným, pokud je převažujícím momentem ve výchovném působení na děti a mladistvé.“ (Čáp, Mareš, 2007, str. 297)

3.7 Sebedeterminace a sebevýchova

Pedagogika odedávna zastává názor, že správná výchova je ta, která vede k sebevýchově – pomáhá mladistvému, aby sám, bez jakéhokoliv vnějšího nátlaku usiloval o adekvátní způsob života a rozvoj vlastní osobnosti.

V různých kauzistikách se opakovaně setkáváme s případy, kde se dítě v rodině se špatnými podmínkami rozvíjí překvapivě příznivě. U takových dětí můžeme pozorovat silnou vnitřní motivaci, sangvinický temperament nebo návyk zabrat se v zátěžové situaci do činnosti, která je pro něj obvyklá.

Obecně platí, že si děti vybírají dostupné činnosti, činnosti, které uspokojují jejich vnitřní motivaci nebo za kterou se jim dostane kladného hodnocení od druhých.

Někdy ale dítě touží po činnosti, ke které nemá příležitost a rodina mu nemůže pomoci. Tento jev se označuje *aktivní vyhledávání a stimulování vnějších činitelů*. Jedinec vyhledává mezi osobami, skupinami a jinými podmínkami ty, které podpoří jeho činnost a dosahování cíle. (Čáp, Mareš, 2007)

„Sebevýchova v rozvinuté podobě znamená cílevědomé a dlouhodobé úsilí o formování sebe samého k vytyčenému cíli.“ (Čápa, Mareš, 2001, str. 299)

Nejedná se tedy o jednorázový akt, ale dlouhodobý až celoživotní proces, u kterého je velmi důležitá vytrvalost. (Čáp, Mareš, 2007)

4 TRESTY

S používáním odměn a trestů jsme se seznámili už v kapitole 3.2, nyní se zaměříme především na tresty. Tresty rozlišujeme na psychické a fyzické.

4.1 Psychické tresty

Psychické trestání se projevuje jako záporný až zavrhuující postoj rodičů k dítěti. To má pro dítě mnohem destruktivnější následky než tělesné trestání, pokud je zachován kladný emoční vztah rodičů k dítěti. Psychicky trestané děti mívají až příliš silné svědomí, trpí pocity viny a méněcennosti. Pokud je dítě psychicky trestáno často a opakovaně, může být labilní, případně se u něho mohou objevit i obtíže psychosomatického rázu či neurózy. (Čáp, Mareš, 2007)

4.1.1 Způsoby psychických trestů

Psychické tresty jsou někdy považovány za stejně rizikové jako tresty fyzické. Dle odborníků, mohou mít mnohdy i negativnější dopad na dítě. Mezi psychické tresty patří například odmítání projevů lásky a pochvaly, zastrašování – jako např. plánování fyzického trestu, ponižování, urážení, výhrůžky, výčitky apod. Někteří psychologové řadí do této kategorie trestů i zákazy oblíbených činností, nucení do neoblíbených činností, přehnané ochraňování nebo nerespektování názoru dítěte, vystavování rodinným konfliktům, zanedbávání dozoru aj. Hranice mezi psychickým trestem a týráním je stejně jako u fyzických trestů velmi křehká. (Čáp, Mareš, 2007)

Pokud se rodič rozhodne pro výchovu bez fyzických trestů, hrozí riziko, že namísto trestů fyzických, začne používat právě tresty psychické. Najít alternativní účinnou metodu, která dítě nepoškozuje, nepůsobí mu trauma, není ve výchově jednoduché.

4.2 Fyzické tresty

„Tělesný trest je úmyslné či záměrné způsobení bolesti atakem na tělo pro kázeňský přestupek.“ (Vaníčková, 2004, str. 31)

Z. Matějček (2000, s. 89) charakterizuje podstatu fyzického trestu jako *„jednoduchý, ba až primitivní výchovný zásah,“* který je vhodný pro děti kojeneckého až předškolního věku, neboť tyto děti nejvíce podnětů přijímají právě přímým tělesným kontaktem, a tak jsou mu zásahy v podobě tělesných vjemů nejsrozumitelnější.

S. Bendl (2001) chápe tělesný trest jako trest záměrný, který má jedinci způsobit bolest jako např. pohlavek či facka nebo ho vystavit nepříjemné fyzické poloze (klečení) či tělesné námaze s cílem odstrašit ho od nevhodného typu chování a vzbudit v něm lítost za jeho předešlé jednání.

Špaňhelová (2003, s. 86) říká, že by dítě nemělo být trestáno plácnutím přes zadeček, pokud nebylo použito jiné opatření. Radí použít zvýšený hlas. „*Pokud to nepomůže a dítě opravdu provedlo věc, o které jasně ví, že ji dělat nemá a nesmí, dejte mu na zadeček.*“.

4.2.1 Druhy fyzických trestů

Tělesný trest má řadu forem. Mezi nejčastější fyzické tresty patří: facka, pohlavek, výprask rukou, výprask předmětem (v naší zemi se především používá vařečka), výprask na holou, různé rány do zad, třesení s dítětem, odhození, štípání, tahání za vlasy aj. Mezi fyzické tresty se také řadí kliky a dřepy, stání na hanbě, klečení apod. (Vaničková, 2004)

Nejčastěji postiženými tělesnými partiemi jsou pro trestaného hýždě. Tato část těla je dobře přístupná a tvořená svalem, takže rána bolí, ale není na rozdíl např. od rány do hlavy nebezpečná. Jediné úskalí se vyskytuje v riziku zasažení ledvin.

Dále se často vyskytuje bití po ramenou a zádech. Už ve starověku bylo za trest ukládáno bičování právě přes holá záda. Při takové formě trestu hrozí poranění ledvin či poškození páteře.

I přesto, že rány zasahující jako cíl hlavu, patří k jedněm z nejnebezpečnějších, řadíme hlavu k nejčastějším místům, která bývají napadena. Obzvláště facka, která, i když je mířena na tvář tvořené vrstvou svaloviny, může poškodit sluch (Lovasová, 2006).

4.2.2 Důvody fyzických trestů

Trest má tři funkce: napravit škodu (jako akt spravedlnosti, který je trestem odčiněn), zabránit opakování (ne u všech dětí funguje) a zbavit viníka pocitu viny.

Většina rodičů v naší společnosti má vlastní zkušenosti s fyzickými tresty a jsou víceméně akceptovány. Většinou trestají, když už neví jak dál a cítí se bezmocní, projevují dítěti svou sílu, trestají, i když dítě neporušilo žádné pravidlo nebo aby se mohli ospravedlnit. Někdy tresty probudí v dítěti chuť po pomstě a tím začíná boj o moc. (Vaničková, 2004)

Podle Bendla (2004) má trest tři hlavní účely:

- Odplata - Jejím prostřednictvím se má dítěti předávat informace o funkčnosti spravedlnosti a zákona následku (za nežádoucí chování bude ihned následovat trest).

- Odstrašení od podobného jednání v budoucnosti. Tento účel je založen na principu negativního zpevnování. Trest informuje jedince o nevhodnosti vzorců chování a díky negativnímu zpevnování zvyšuje pravděpodobnost, že se nevhodné chování v budoucnu už opakovat nebude.
- Náprava – v této fázi dítě samo pochopí nevhodnost svého jednání, zejména jeho důsledky, a proto bude příště jednat správně.

V knize Respektovat a být respektován (2008) je uveden tento seznam důvodů k trestání dítěte:

- Výchova – snaha rodičů vštípit dítěti mravní hodnoty a principy, trestem chtějí vymezit hranice chování a chtějí zamezit nežádoucímu chování.
- Převzatý sociální model – Rodiče si z vlastní rodiny přinášejí přesvědčení, že trestat je při výchově nutné.
- Emoce – rodiče nezvládnou situaci po emoční stránce, ventilují své vlastní negativní emoce a dítě potrestají.
- Potvrzení moci - trestají z pocitu nadřazenosti, zneužívají své moci.
- Nevědomost – použití trestu na základě vlastní bezradnosti, bezmoci atd.
- Časový stres - rodiče se snaží reagovat na nevhodné chování dítěte, i když je málo času.
- Pohodlnost – rodiče chtějí situaci řešit rychle, aby měli klid.
- Osobní problémy – trest slouží jako odreagování rodičů od jejich vlastních problémů a frustrací.

Osobní problémy mohou být mnoha rázů. Například nefunkčnost manželství, citové potíže v rodině, pracovní problémy atd. Ty v člověku mohou zanechat emocionální nestabilitu, která vyústí v podrážděnost až agresivitu, která se projeví v chování a trestání vůči dítěti. Z toho vyplývá, že fyzické tresty nevedou mnohdy pouze k výchově, ale k zbavení se svého napětí nebo dokázání si autority.

4.2.3 Důsledky fyzických trestů

Předpokládá se, že fyzický trest vyvolává strach, který vede k tomu, aby dítě či mladistvý v nežádoucím projevu chování nepokračoval. Výzkumy ale dokazují, že strach působí jen omezenou dobu. Dítě prožívá frustraci, ponížení, vztek, znehodnocení, touhu po pomstě. Tyto emoce vedou dříve či později k agresivním, násilným či dokonce delikventním projevům. (Čáp, Mareš, 2007)

Podle Vaníčkové (2004) působí fyzický trest na dítě tak, že porušuje tělesnou integritu dítěte a s přibývajícím věkem dítěte ztrácí na účinnosti a pozbývá svůj smysl, protože odměny i tresty vázané na tělesné pocity vnímají pouze děti ve věku batolete. Tresty na primitivní úrovni zatlačují dítě k primitivní reakci a brzdí tak vývoj jeho osobnosti. Jako u jiných trestů je u něj velmi důležité hledisko jeho spravedlnosti a srozumitelnosti.

Trest je také provázen stresem, který na každé dítě působí jinak. Děti se učí napodobivým chováním, učí se vzorce sociálního chování, ukládají do paměti tělesné násilí jako metodu řešení náročných životních situací. Dalším negativním následkem je i to, že zvyšuje pohotovost dítěte k agresivnímu chování.

Je-li naplněna definice násilí, stává se trest týráním dítěte. Také vede k naučenému postoji bezmoci, poslušnosti a podřízenosti. Pokud se fyzické tresty opakují, může nastat riziko, že dítě uteče od rodiny nebo jsou-li tělesné tresty kruté, můžou být rizikem pro rozvoj sebepoškozujícího chování.

4.3 Fyzické tresty versus týrání

Fyzické tresty v některých případech mohou přejít až ve fyzické týrání. Ale známe hranici, kdy tresty přechází v týrání?

Tato hranice je velmi tenká. Definice říká, že tělesný trest je tělesným týráním, dochází-li k potrestání za pomoci předmětu, je-li bití směřováno na citlivé části těla (hlava, břicho, oblast genitálií, plosky a dlaně), nebo také tehdy, zůstávají-li na těle po ránech stopy (modřiny, škrábance ap.) (Vaníčková, 2004)

Podle Markéty Sodomkové, která pracuje v nadaci „Naše dítě“, přechází fyzické tresty v týrání, jestliže je dítě vychováváno převážně pomocí trestů anebo je jednou za čas brutálně potrestáno. A nesmíme zapomínat na to, že týrání patří v naší zemi mezi trestný čin.

S fyzickým týráním souvisí syndrom CAN. Pojem syndromu CAN se formoval postupně. V roce 1962 popsal lékař C. H. Kempe „syndrom bitého dítěte“ (Battered Baby Syndrome) jako soubor neobvyklých poranění dětí, která nemohla být způsobena úrazem. Podobně byl popsán také syndrom nenáhodných zranění dítěte (Non-accidental Injury). Hlubší poznávání a odhalování tělesného týrání dítěte ukázalo, že všechny děti, které jsou vystaveny tělesnému týrání, trpí také psychicky i emocionálně. Toto poznání přispělo k doplnění syndromu bitého dítěte o psychické týrání. V 60. a 70. letech 20. století se k této problematice přidává i sexuální zneužívání dětí a je tak formulován syndrom CAN (Child Abuse and Neglect - syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte).

Obecně lze říci, že jde o takový projev chování rodičů či jiných osob, které dítě psychicky, emocionálně či tělesně poškozuje.

Psycholožka Jana Procházková se k fyzickým trestům a týráním vyjadřuje: *„Hranice mezi trestem a týráním je velice křehká. Existují ale určité charakteristiky, které nám říkají, kdy jde o týráním. Jestliže ve výchově převažuje negativní působení – a je jedno, jestli psychické nebo fyzické –, pak jde o týráním. Jednorázový výprask není týráním (takový výprask je týráním tehdy, když si dospělý mláčením dítěte například ulevuje od svých nezdaru). Zastávám názor, že do výchovy patří také trest fyzický. Nesmí však být častý, vždy musí být přiměřený, přijít v pravý čas a v pravou chvíli a s láskou. A když se tohle naplní, není to týráním. Dítě, které se mamince vytrhne z ruky a uteče jí do vozovky, pak často dostane „co proto“; maminka ho odtáhne do bezpečí a... Jistě, je to trochu selhání, ale matka tím i odplaví svoji úzkost a projeví svou starost o dítě a sděluje mu, že takto se chovat nemá. Zatímco pokud se tresty sčítají a čeká se na exekuci, jde o týráním, a dokonce i o trestný čin. A toho se dopustí i ten, kdo nezabrání násilí, jemuž je přítomen. Takže když maminka pije kávu a vedle ní tatínek „seká“ dítě, je odpovědná stejně jako on a měla by být také potrestána. Zvlášť pokud otce k fyzickému trestání vybízí.“* (Těthalová, 2011)

4.4 Porovnání fyzických a psychických trestů

Na první pohled se psychické trestání zdá humánnější a mírnější než fyzické trestání. Ve skutečnosti výzkumy a zkušenosti ukázaly, že děti, které byly psychicky trestány, mají až příliš silné sebevědomí s pocitu viny, morální méněcennosti až hříšnosti. Vzniká u nich labilita, popřípadě psychosomatické obtíže či neurozy. (Čáp, Mareš, 2001)

Podle Čápa fyzické tresty narušují vztah mezi dítětem a dospělým. Dítě je ponižováno, což má neblahý vliv na jeho sebehodnocení. Z hlediska přejímání modelů chování je fyzické trestání nevhodné. Uvádí, že: „*psychické trestání má trvalejší účinek a podporuje vývoj svědomí dítěte (pokud je dítě emocionálně závislé na dospělém). Vzniká tedy svědomí, které je svázáno se silnou úzkostí, nejistotou, pocity viny, popřípadě se silným neuroticismem*“. (Čáp, 1996, s. 85 - 86)

Vančurová (1968) zjistila, že: „*u předškolních dětí mírné tělesné tresty při kladném emočním vztahu rodičů k dítěti, nepůsobí na osobnost tak destruktivně jako psychické tresty.*“ (Čáp, 1996, s. 139)

5 FYZICKÉ TRESTY - HISTORIE A ZÁKONY

Fyzické tresty se ve výchově už odedávna hojně využívaly. Až humanismus probudil v lidech jiný pohled na tělesné tresty, kdy byly stále akceptovatelné, ale méně tolerovatelné. Teprve roku 1867 byly u nás tělesné tresty zakázány ve všech vzdělávacích institucích, i přestože se jich ve školách ještě dlouho poté užívalo. V současnosti jsou tělesné tresty nejen v institucích, ale i kdekoli jinde, brány jako trestný čin. Tento zákon můžeme nalézt v trestním zákonu č. 140/1964 Sb. Hlava sedmá: Trestné činy proti životu a zdraví - ublížení na zdraví, § 221 „*Kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.*“ Tento zákon se týká nejen dospělých lidí, ale i dětí. Nejsou to tedy jen školy, ale i dětské domovy, diagnostické ústavy a jiné zařízení pro děti a mládež, ale můžeme podotknout, že tělesné tresty jsou zakázané i v armádě nebo ve věznicích.

Práva, týkající se přímo ochrany dětí, vyhlásila OSN v roce 1959 jako Deklaraci práv dítěte. Dalším důležitým souborem práv dětí je *Úmluva o právech dítěte*, kterou se naše republika zavázala dodržovat od roku 1991. Chrání práva dítěte v oblasti občanské, politické, ekonomické, sociální a kulturní. Vychází přitom z předpokladu, že dítě jako osobnost má stejnou hodnotu jako dospělý člověk. Zároveň je Česká republika vázána *Listinou práv a svobod*, která je součástí Ústavy ČR (Vaničková, 2004).

Ve 33 zemích je už jakýkoliv a kýmkoliv vykonaný fyzický trest zakázán. Můžeme uvést například jako první Švédsko (1979), kde měla na přijetí zákona o zákazu tělesných trestů vliv tragická událost, která se stala začátkem 70. let, kdy čtyřletou holčičku umlátíl k smrti její nevlastní otec. Událost otřásla veřejností a kromě jiného pomohla k vytvoření Společnosti pro práva dětí (BRIS), která začala prosazovat ochranu dětí a pomoc dětem v nouzi. Se zákazem fyzických trestů ve výchově následovaly další země jako: Finsko (1983), Norsko (1987), Rakousko (1989), Kypr (1994), Dánsko (1997), Lotyšsko (1998), Chorvatsko (1999), Německo, Izrael, Belgie (2000) a další... Na přijímání zákazu v těchto zemích mělo jistě významný vliv přijetí Úmluvy OSN o právech dítěte v roce 1990.

Otázkou tedy zůstává, z jakého důvodu fyzické tresty nejsou zakázané i v naší zemi. Džamila Stehlíková v roce 2008 prosazovala zákaz fyzických trestů. Ukázalo se, že tři pětiny Čechů s návrhem nesouhlasí. Výsledky průzkumu zároveň ukázaly, že Češi mají s fyzickými tresty bohaté osobní zkušenosti. 71,5% respondentů uvedlo, že je rodiče v dětství bili. Takto trestaných chlapců bylo o 20% více než dívek. 31% rodičů uvedlo, že své děti nikdy nebili, čtvrtina rodičů tělesné tresty používá občas či pravidelně a 44% z nich fyzicky trestá alespoň ve výjimečných situacích.

Většina Čechů fyzické tresty zažila jak od svých rodičů, tak je praktikuje i na svých dětech. Jsme navyknutí na autokratický způsob výchovy, jemuž se těžko odnaučujeme. Pravdou je, že fyzické tresty řeší problém okamžitě a pro danou chvíli i efektivně. Měli bychom se ale zamýšlet nad trvalejšími následky, které fyzické tresty přinášejí do života těch nejzranitelnějších - dětí. V současnosti je toto téma velmi diskutované. Velkou diskuzi rozdmýchala kauza matky, která v dubnu roku 2011 dvakrát ztloukla syna vařečkou tak, že se nemohl ani posadit. Podle znaleckých zpráv lékařů zůstaly chlapci na hýždích krvavé podlitiny. Původně žena dostala podmínku za týrání svěřené osoby a syn, i její druhé dítě jí byly odebrány, ale nejvyšší soud následně ženu od podmínky zprostil. Důvodem bylo, že znalci u chlapce neobjevili syndrom týraného dítěte, naopak tvrdili, že chlapec měl matku moc rád, a proto výprask těžce nesl.

Z toho plyne námět k uvážení, kde je hranice mezi fyzickým týráním a tresty. Jedna z definic uvádí, že fyzické týráné vzniká už tehdy, když rodič používá fyzický trest nejčastěji ze všech výchovných prostředků. O tom mnoho rodičů nemá ani tušení a tedy ani neví, že své dítě už fyzicky trestá a může konat trestný čin. Podle bývalé ministryně pro menšiny a lidská práva Džamily Stehlíkové až čtvrtina tělesných trestů ve výchově odpovídá tělesnému týrání. V ČR těchto případů neutěšeně přibývá, podle posledních odhadů je u nás až 40 000 týraných dětí ročně...

6 SHRUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI

V předchozích kapitolách byla práce zaměřena na pojmy jako výchova a výchovné prostředky, které se používají v různých výchovných stylech a dále mnohé o trestech a odměnách. Psychologové se shodují v tom, že používání výchovných odměn má mnohem lepší účinky než užívání trestů. Jako důvod uvádí ten, že odměna zpevňuje pozitivní reakce, oproti tomu přímo fyzický trest pouze zabrání negativnímu úkonu, ale neukáže jaké chování je správné. Z toho vyplývá, že pozitivní skutečnost, kterou můžeme nalézt ve fyzických trestech je, že zabrání opakovanému negativnímu chování. Další pozitivní skutečnost, kterou psychologové uvádějí je ta, že trest sejme vinu z dítěte, které vykonalo prohřešek. Snad každý z nás zažil pocit, kdy jako malý udělal něco, co neměl a cítil se pak provinile. Pocit viny nutí k zamýšlení a obviňování a tzv. „pár výchovných facek“ dokáže z dítěte tyto vnitřní reakce sejmut. To ovšem nemění nic na faktu, o kolik více negativních následků zanechá na dítěti fyzický trest, jež jsme popisovali v kapitolách výše.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI A STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

Teoretickým východiskem pro formulování výzkumných otázek byly informace shrnuté v teoretické části.

Hlavním cílem praktické části je především zjistit, jaké mají rodiče postoje k tělesným trestům, zda jim byli v dětství vystaveni a zda je sami používají. Dalším cílem bylo zjistit, zda se frekvence a forma tělesných trestů liší u obyvatel žijících na vesnici a u obyvatel žijících ve městě. Ptáme se tedy:

- 1. Používají rodiče tělesné tresty?**
- 2. V jaké frekvenci a rozsahu se používají fyzické tresty na dětech a kdo je v rodině častěji používá?**
- 3. Je rozdíl v používání fyzických trestů ve výchově na vesnici a ve městě?**
- 4. Trestají (tělesně) současní rodiče děti stejně často jako je trestali jejich rodiče?**

8 METODIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

8.1 Použité metody

K získání potřebných dat je v práci použit kvantitativní přístup, metodou dotazování a technikou dotazníku. Tato metoda byla zvolena z důvodů získání většího počtu odpovědí, pro získání objektivnějšího náhledu na dotazovanou situaci. Dotazník se skládá ze vstupní části a vlastních otázek. Vstupní část je tvořena hlavičkou a jménem autora, dále jsou v ní vysvětleny cíle dotazníku, informace o tom, komu je dotazník určen, informace o anonymitě, pokyny k vyplnění a poděkování. Druhá část se skládá z vlastních otázek, kde jsou použity jak uzavřené, tak polouzavřené a škálové položky.

Dotazník byl vytvořen v programu Word a ve vytištěné formě byl předán učitelkám v Mateřských školách, které je následně předkládaly rodičům, kteří vychovávají předškolní dítě.

8.2 Charakteristika vzorku respondentů

Vzorek respondentů tvořili rodiče, kteří mají alespoň jedno dítě předškolního věku. Jelikož se zkoumá přístup k dítěti v předškolním věku, má-li respondent starší dítě, musí přihlídnout k tomu, jak dítě vychovával v tomto věku. Vzorek respondentů je tvořen rodiči dětí z Mateřských škol v Českých Budějovicích a okolí. Budou zde jak respondenti z města, tak i z vesnice. Vzhledem k charakteru práce jsme použili jako způsob výběru respondentů dostupný výběr. Dostupný výběr byl zohledňován na rozsah mého pedagogického působení a zároveň na okolí mého bydliště.

Bylo vytisknuto 140 dotazníků, které byly předány do mateřských škol. Dotazníky byly distribuovány za pomoci učitelek MŠ, které byly požádány, aby daly dotazníky do šaten, kam chodí rodiče pro děti. V šatnách byly dotazníky na viditelném místě spolu s výraznou cedulí, na které bylo výrazně napsáno, aby rodiče dotazník vyplnili. Aby bylo co nejvíce dosaženo anonymity respondentů, vedle dotazníků byla krabice pro vyplněné dotazníky.

Dotazníkové šetření proběhlo na přelomu listopadu a prosince roku 2013. Dotazníky měli rodiče možnost vyplnit v průběhu 2 týdnů.

Předvýzkum byl realizován v říjnu roku 2013. Dotazník byl předložen 15ti rodičům. Po vyplnění dotazníku rodiče zhodnotili dotazník jako přehledný a srozumitelný, všechna data vyplnili správně, tudíž žádné složky dotazníku nebylo potřeba měnit.

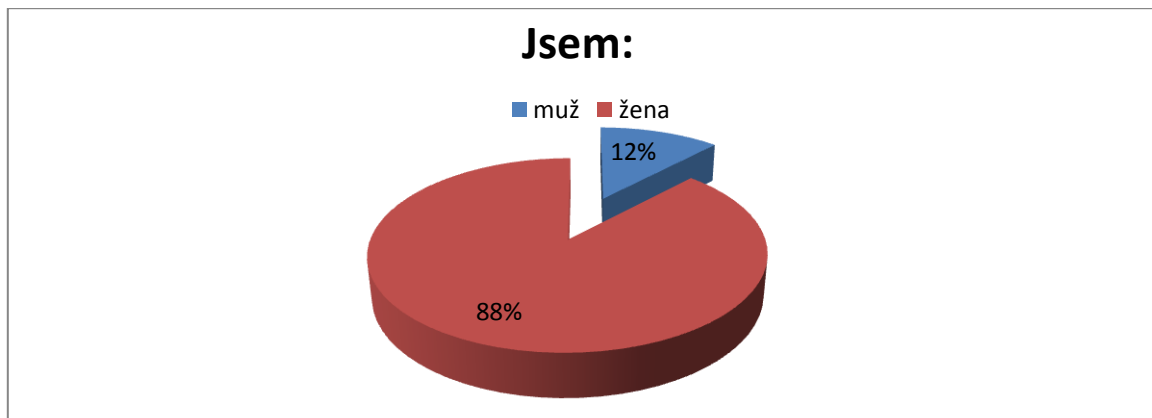
8.3 Způsob zpracování dat

Ze 140 dotazníků jich respondenti vyplnili 123, z toho 3 dotazníky nebyly platné. Odpovědi byly následně sečteny a vyhodnoceny pomocí grafů v programu Microsoft Office Excel.

9 VYHODNOCENÍ

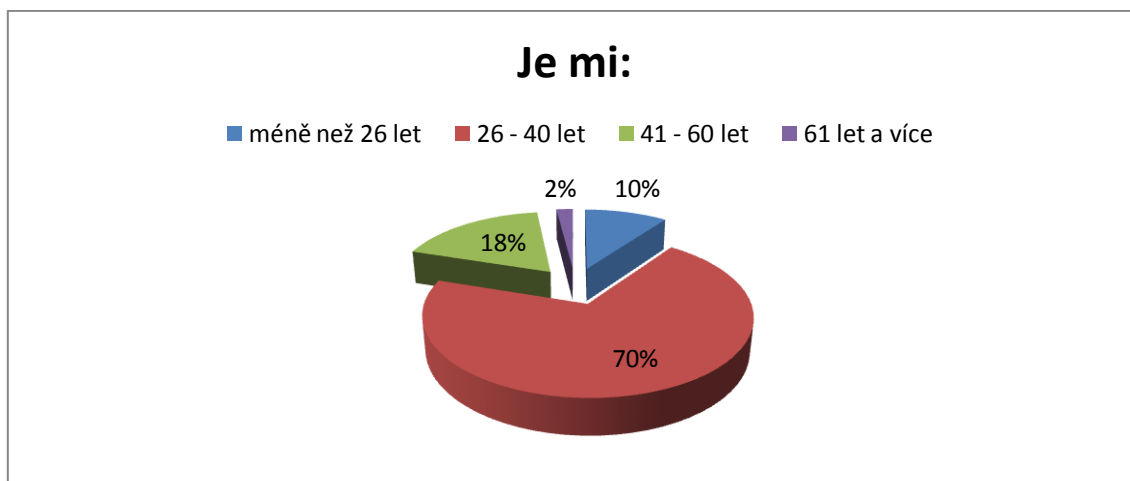
9.1 Vyhodnocení položek dotazníků

Graf č.1

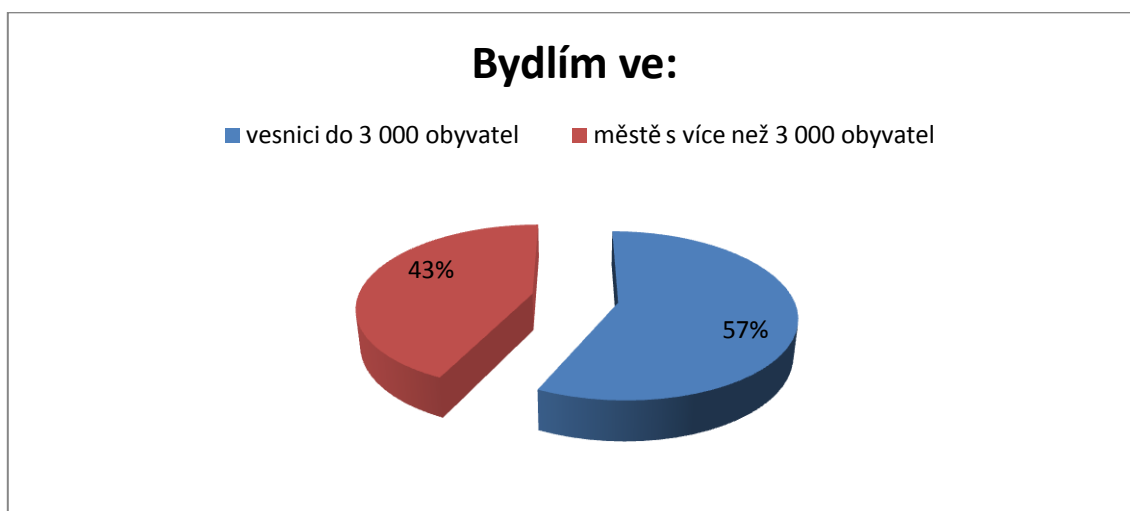
Dotazník vyplnilo 106 žen a 14 mužů. Jelikož byly dotazníky pouze v Mateřských školách, můžeme z toho vyvodit fakt, že děti častěji vyzvedávají a dávají do školek maminky.

Graf č. 2

Nejvíce respondentů se nachází ve věkovém rozmezí od 26-40 let, přesně 84 (70%) respondentů. 22 dotazovaných respondentů (18%) se začlenilo do věkové kategorie 41-60 let, 12 (10%) respondentů do věkové kategorie méně než 26 let a nejméně respondentů bylo v kategorii 61 let více – 2 respondenti (2%).

Graf č. 3

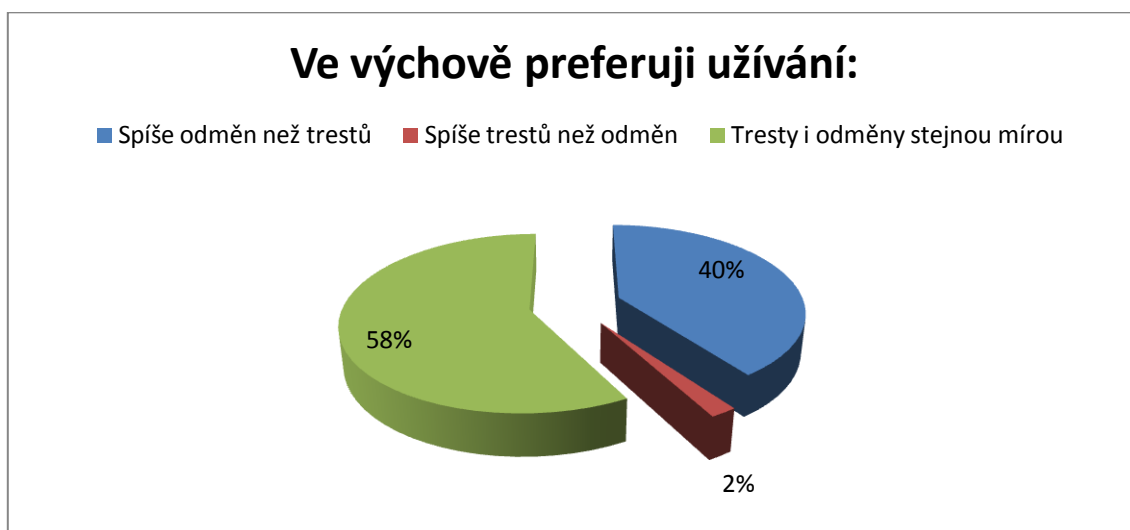
68 (57%) respondentů uvedlo, že bydlí ve vesnici do 3 000 obyvatel, ve městě bydlí 52 (43%) respondentů.

Graf č. 4

Čtvrtá otázka se týkala dosaženého vzdělání respondentů. Nejvíce respondentů- 56 (47%) vystudovalo střední školu s maturitou, 34 (28%) respondentů vystudovalo Vysokou školu, Střední školu bez maturity vystudovalo 26 (22%) respondentů a pouze Základní školy dosáhli 4 (3%) respondenti.

Graf č. 5

Na otázku, zda respondenti ve výchově preferují odměny či tresty, odpovědělo 70 (58%) respondentů, že používají ve výchově tresty i odměny stejnou mírou, 48 (40%) respondentů uvedlo, že častěji děti odměňují a 2 (2%) respondenti preferují ve výchově pouze tresty.

Graf č. 6

Další otázka se týkala používání fyzického trestu konkrétně plácnutí po ruce či jiné části těla. Zhruba jednou za týden potrestá plácnutím po ruce 48 (40%) rodičů, zhruba jednou za měsíc 46 (38%) rodičů, výjimečně 20 (17%) rodičů, téměř každý den plácne dítě po ruce 6 (5%) rodičů a žádný rodič nevedl, že by dítě nikdy takto nepotrestal.

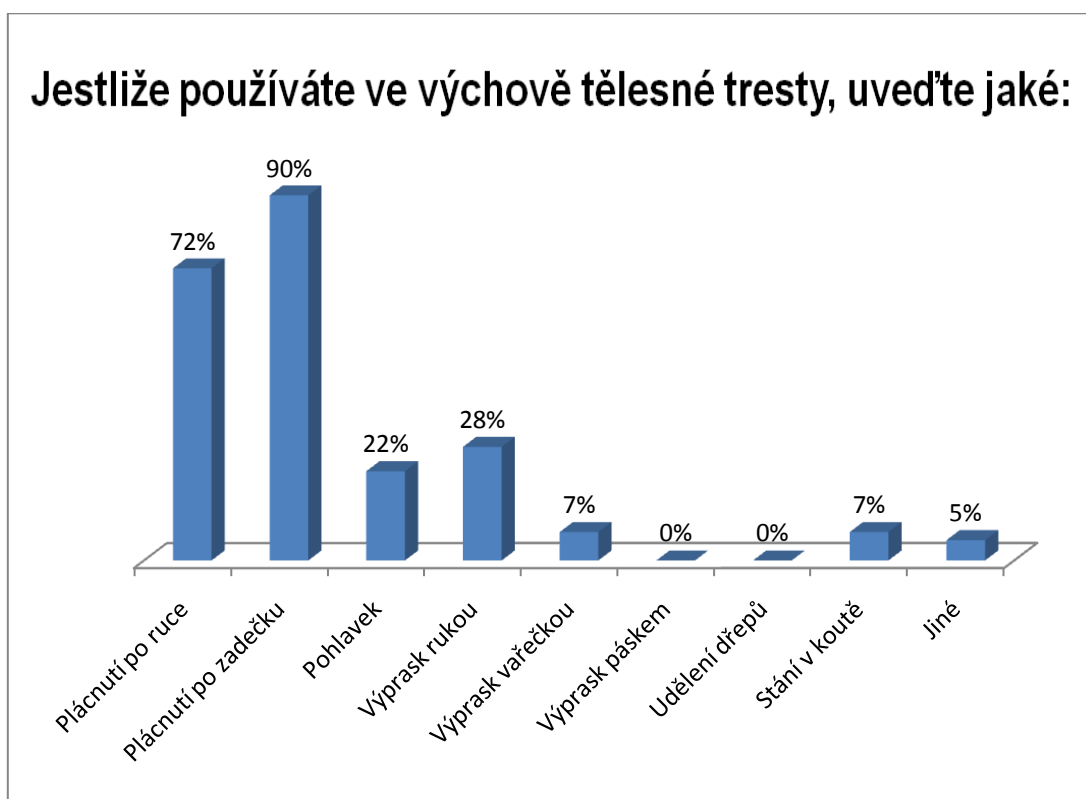
Graf č. 7

Další otázka se také týkala fyzického trestu a to konkrétně výprasku rukou, vařečkou či jiným předmětem. Zde byli rodiče oproti předešlému grafu mírnější. Nejvíce respondentů uvedlo, že dětem udělí výprask výjimečně, zhruba jednou do roka (44, 37%), 40 (33%) respondentů potrestá dítě tímto způsobem zhruba jednou za měsíc, 30 (25%) uvedlo, že dítě tímto způsobem nikdy nepotrestalo, 6 (5%) respondentů uvedlo, že takto trestá dítě zhruba jednou za měsíc a nikdo nevedl, že by dítě takto trestal každý den.

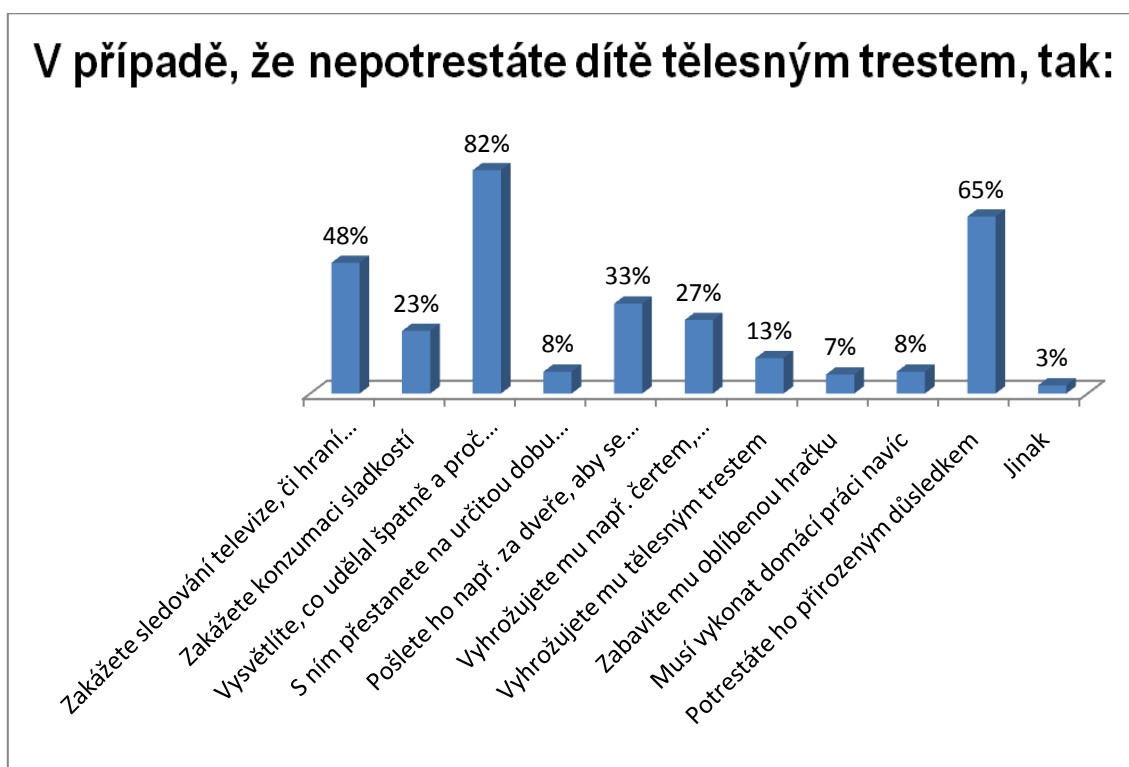
Graf č. 8

Dále respondenti uváděli, jaké konkrétně používají fyzické tresty. 108 (90%) respondentů uvedlo, že plácne dítě po zadečku, po ruce plácne dítě 86 (72%) respondentů, výprask rukou udělí dítěti 34 (28%) respondentů, pohlavek dá dítěti 26 (22%) respondentů, 8 (7%) respondentů udělí dítěti výprask vařečkou a žádný respondent nevedl, že by dítě trestal pomocí pásku nebo mu poručil udělat dřepy.

K této otázce se vztahovala možnost otevřené odpovědi, kde mohli rodiče své zakroužkované odpovědi doplnit. 6 respondentů se k používání tělesných trestů vyjádřilo takto: „Štípne-li dítě zvířátko, štípnu ho také“. „Jdi do pokoje, přemýšlej o tom, co jsme ti řekli a až si to rozmyslíš, přijď“. „Při vztekání uzavření do místnosti, přijde sám, až se uklidní.“ Další odpovědi byly podobného rázu, rodiče zejména zdůrazňovali, že dítě odejde do nezamčené místnosti a až se uklidní, přijde samo. Ale zde se už nejedná o fyzický trest.

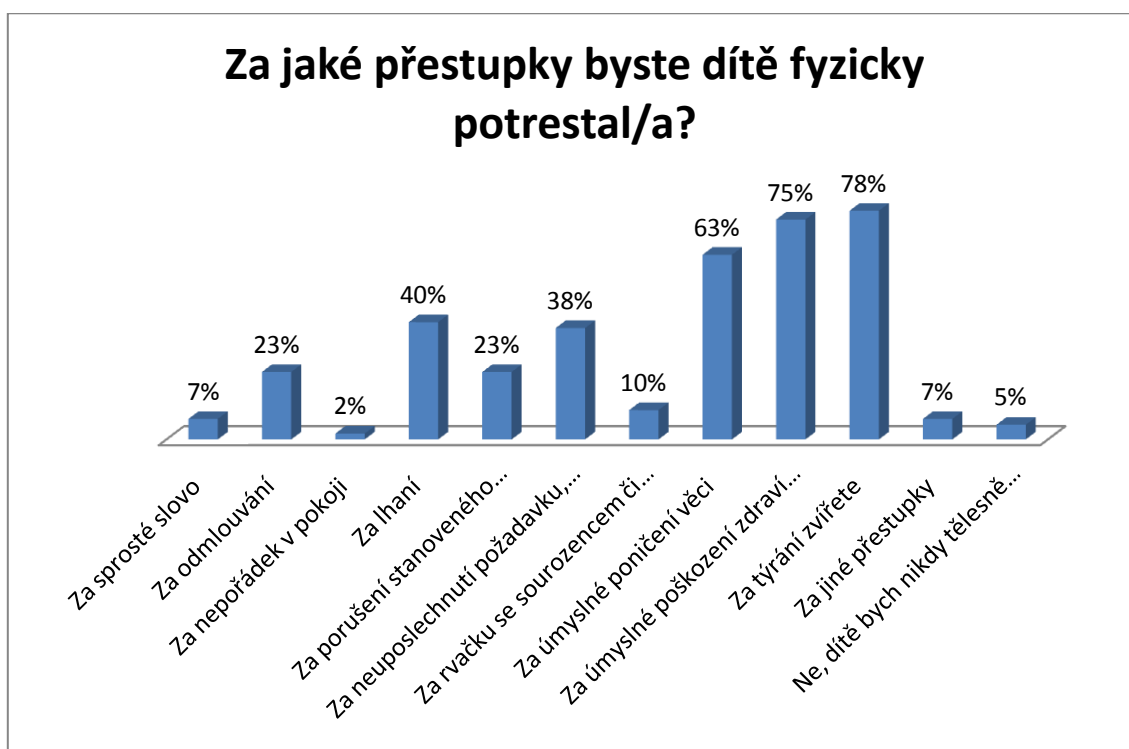
Graf č. 9

Dále otázka se dotazuje respondentů na to, jak rodiče zachází s dítětem, jestliže ho nepotrestají fyzicky. Největší procento respondentů (98 respondentů, tedy 82%) uvedlo, že dítěti vysvětlí, co udělal špatně a proč. Dalším uváděným trestem byl přirozený důsledek, o němž je psáno v teoretické části jako o důležitém prvku, který by ve výchově neměl chybět. Přirozený důsledek zaškrtilo 78 (65%) respondentů, což není až tak velké procento. Další možnosti v této otázce by se daly zařadit do kategorie psychických trestů, které mohou být mnohdy horší než-li fyzické, ale to je velmi individuální, jak je také popsáno v teoretické části. Televizi, nebo hraní na počítači zakáže dítěti 58 (48%) respondentů, 40 (33%) respondentů pošle dítě např. za dveře, aby se uklidnilo, 32 (27%) rodičů dítěti vyhrožuje např. čertem, bubákem apod., 28 (23%) rodičů zakáže dítěti konzumaci sladkostí, 16 (13%) respondentů vyhrožuje dítěti tělesným trestem, 10 (8%) respondentů přestane s dítětem na určitou dobu komunikovat, stejný počet respondentů uvedl, že přidělí dítěti nějakou domácí práci navíc, 8 (7%) respondentů zabaví dítěti oblíbenou hračku a 4 (3%) respondentů uvedlo jinou odpověď.

Mezi jinými odpověďmi rodiče napsali, že důležité je vše dělat přirozeně, že trest je tím mírnější, čím se dítě dříve přizná, že něco provedlo, nebo když věc samo napraví apod.

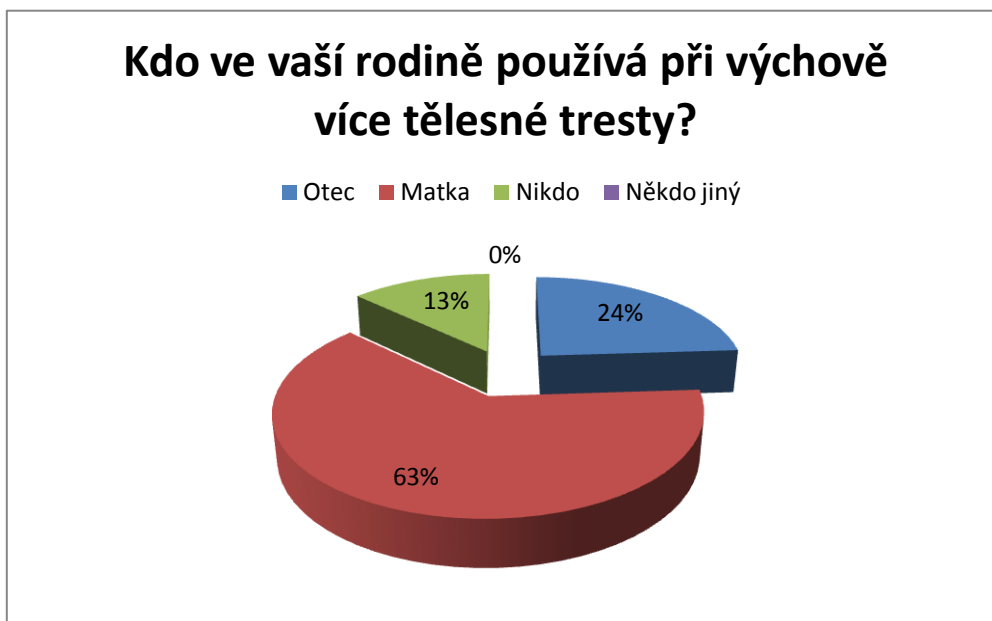
Graf č. 10

V další otázce se zjišťovalo, za jaké přestupky by rodiče dítě fyzicky potrestali. Nejvíce respondentů uvedlo, že za týrání zvířete - 90 (78%) respondentů, dále uváděli, že za úmyslné poškození jiné osoby - 90 (75%) respondentů, za úmyslné poškození věci - 76 (63%) respondentů, za lhaní - 48 (40%) respondentů, za neuposlechnutí požadavku, který byl několikrát připomínán - 46 (38%) respondentů, za odmlouvání - 28 (23%), stejný počet respondentů uvedl že za porušení stanoveného pravidla či zákazu, dále za rvačku se sourozencem 12 (10%) respondentů, za sprosté slovo 8 (7%) a 2 (2%) respondenti uvedli, že i za nepořádek v pokoji. Mezi 120 respondenty se našlo i 6 (5%) respondentů, kteří dítě nikdy tělesně netrestají.

Dále rodiče napsali, že by dítě fyzicky potrestali za krádež a šikanu, za opakované neuposlechnutí určité věci, že trest přijde vždy po předchozím upozornění a také že to mnohdy záleží na situaci a náladě respondenta.

Graf č. 11

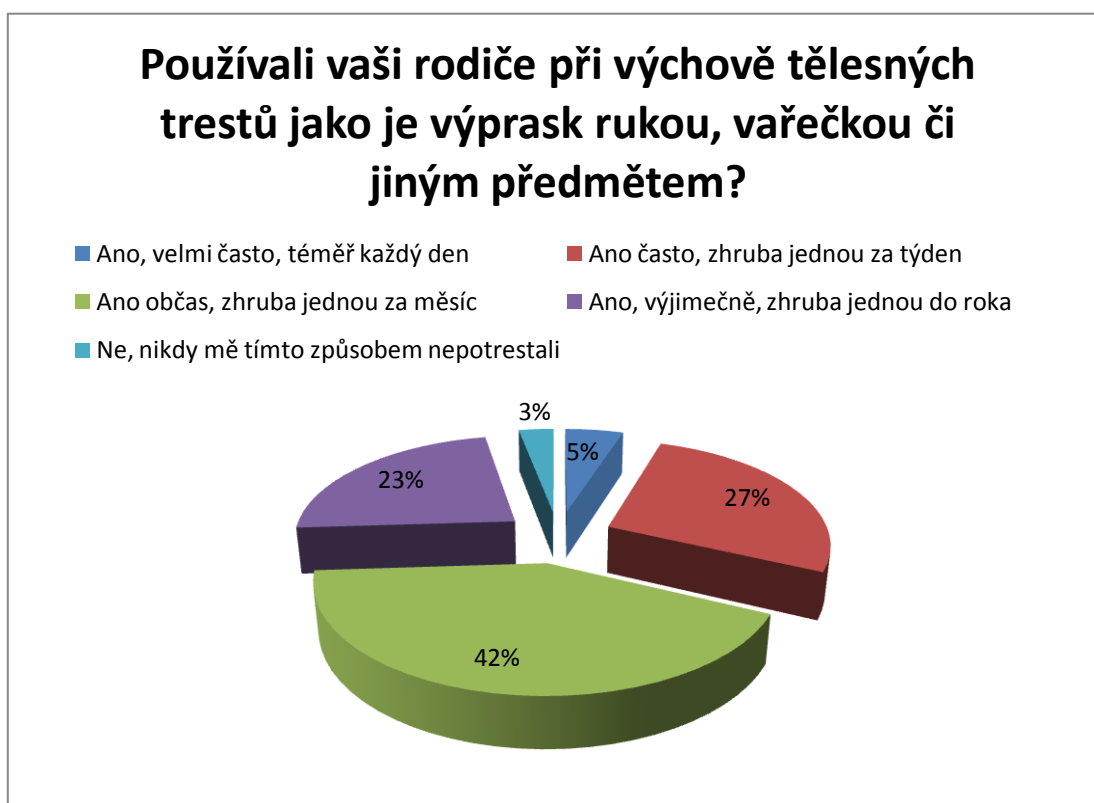
Jedenáctá otázka se týká toho, zda v rodinách používá tělesné tresty více matka, otec, někdo jiný či nikdo. 76 (63%) respondentů uvedlo, že matka, 28 (24%) uvedlo, že otec a 16 (13%) uvedlo, že nikdo, což se jeví jako dobrý výsledek. Žádný respondent nevedl, že by při výchově dítě trestal nejčastěji někdo jiný.

Graf č. 12

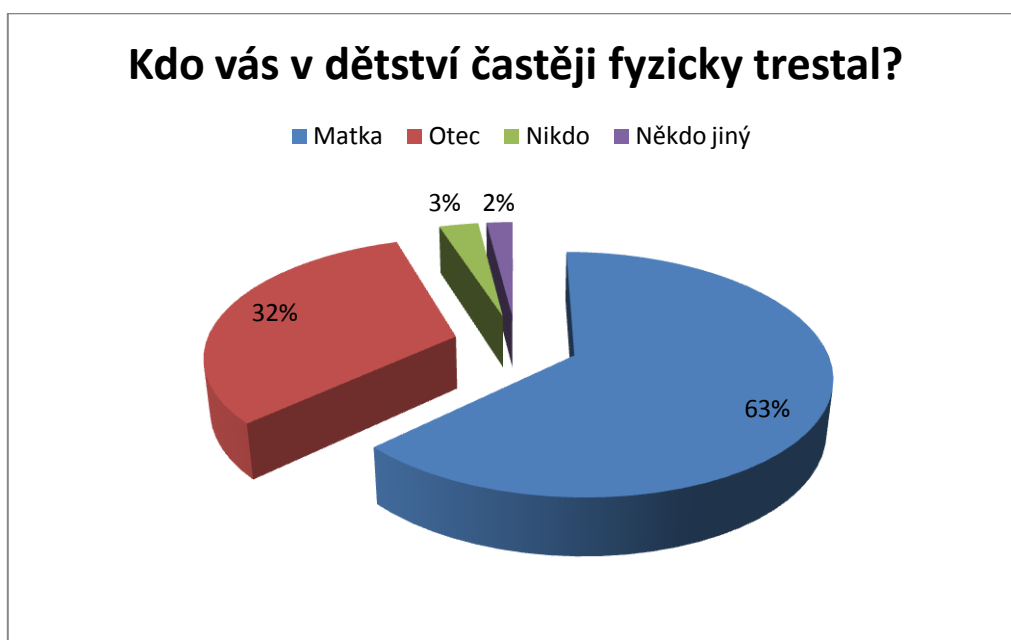
Na otázku, zda si respondenti myslí, že tělesný trest zabrání k opakovanému špatnému chování, nejvíce respondentů uvedlo, že spíše ano – 68 (57%), 22 (18%) uvedlo, že neví, 15 (15%) si myslí, že spíše ne, 8 (7%) rodičů uvedlo, že určitě ano respondentů a 4 (3%) respondenti si myslí, že na děti více platí jiné tresty než fyzické.

Graf č. 13

Další otázka se týkala toho, jak často, nebo jestli vůbec, byli respondenti vystavení fyzickým trestům v jejich předškolním věku. Předpokladem bylo, že si většina respondentů nepamatuje, zda jejich rodiče používali lehčí fyzické, proto byla zvolena otázka s těžšími fyzickými tresty. Nejvíce respondentů – 50 (42%) uvedlo, že byli vystavení tvrdším fyzickým trestům zhruba jednou za měsíc, 32 (27%) respondentů, že zhruba jednou za týden, 28 (23%) respondentů, že zhruba jednou do roka, 6 (5%) respondentů, že téměř každý den a pouze 4 (3%) respondenti uvedli, že je rodiče nikdy fyzicky netrestali.

Graf č. 14

Tato otázka zjišťovala, zda respondenty v dětství trestal častěji otec nebo matka. 76 (63%) uvedlo, že matka, 38 (32%) uvedlo, že otec a 4 (3%) respondenti uvedli, že nikdo. 2 respondenti (2%) uvedli, že někdo jiný, ale do dotazníku už neuvedli kdo.

Graf č. 15

Poslední otázka se týkala zákazu trestů v České republice. Jelikož jsou zakázány už ve spoustě zemí ve světě, docela mě překvapilo, že ani jeden respondent není pro zavedení zákazu. 64 (53%) respondentů uvedlo, že rozhodně nejsou pro zákaz, 32 (27%) respondentů neví, jestli ano či ne a 24 (20%) respondentů mi uvedlo svou odpověď.

Zde napíši některé z odpovědí:

- Rozhodně ne, je to „kravina“ z Anglie, rozlišuji fyzické týrání a plácnutí, poté bychom se mohli bát sociálky.
- Nejsem pro. Výchova dítěte je individuální, jako každé dítě s jinou povahou. U mého živého syna nezabírá domlouvání. V některých případech je potřeba pohlavek. Jsem pro fyzické tresty v dané míře. Ale je u každého daná míra stejná? Zajímavé a rozsáhlé téma.
- Rozhodně ne, pokud bude velet zdravý rozum.
- Úplný zákaz trestů je nelogický.
- Ne, jsou lidé, kteří by toho zneužívali.
- Ne, občas je to potřeba s ohledem na zdraví dítěte.
- Jsem pro zákaz tvrdých fyzických trestů (výprask vařečkou, klečení..). Dělat velkou věc z plácnutí přes ruku mi přijde nesmyslné.
- Škoda každé rány, která padne vedle a stromek se musí ohýbat, dokud je mladý. Jsou přísloví, která mají něco do sebe.
- Ne, jsem pro zkvalitnění sociálních pracovníků při podezření na neúměrné fyzické trestání dítěte. Úměrný trest bez ponížení dítěte není na škodu.
- Půl na půl.

Z výpovědí respondentů a jejich zakroužkovaných odpovědí je jasně znát, že nikdo není pro úplný zákaz fyzických trestů. Respondenti spíše uváděli, že by byli pro zrušení tvrdých tělesných trestů nebo souhlasí s úměrným trestem, jenže ten se nedá přesně popsat.

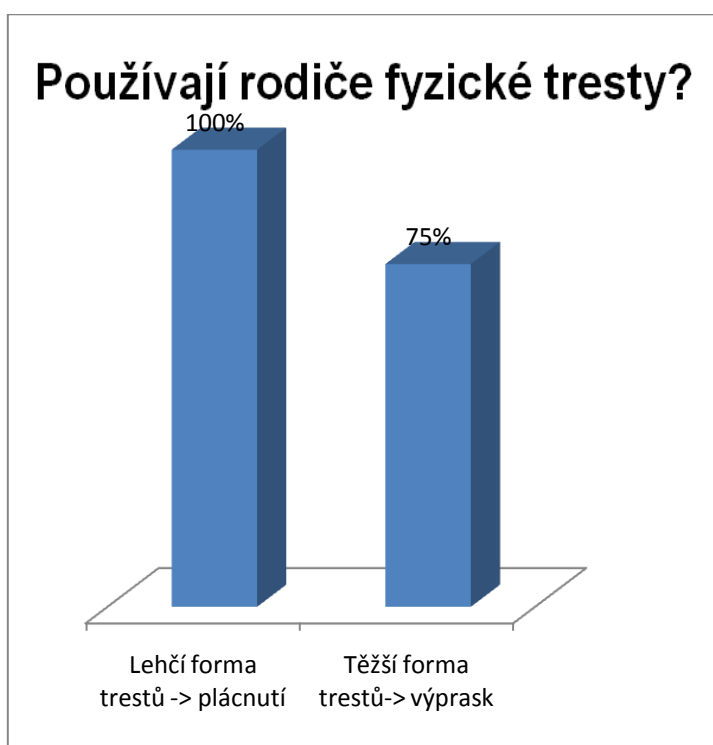

9.2 Vyhodnocení výzkumných otázek

1. Používají rodiče tělesné tresty?

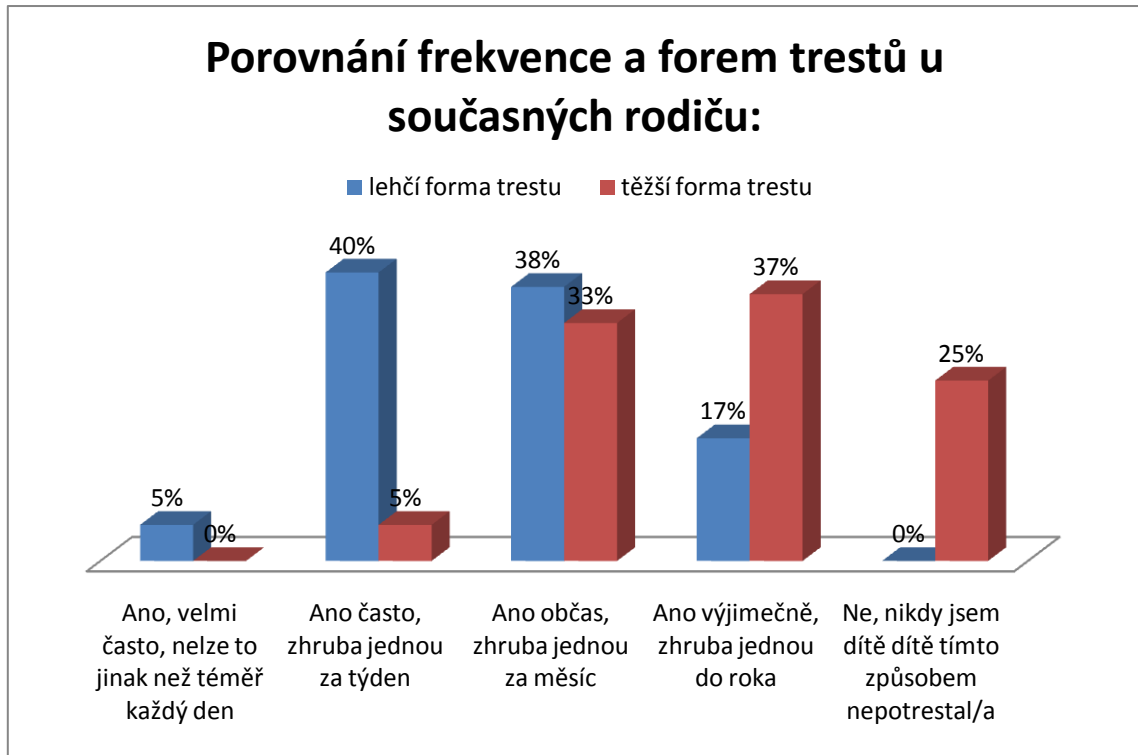
Na tuto otázku můžeme odpovědět z vyhodnocených grafů č. 6 a č. 7. Z grafu č. 6 vyplývá, že **100%** všech respondentů alespoň jednou do roka dítě potrestá fyzickým trestem, a to plácnutím po ruce či jiné části těla. Po sečtení procent v grafu č. 7, **75%** respondentů uvedlo, že alespoň jednou za rok sáhnou i po těžších fyzických trestech, jako je výprask rukou, vařečkou, či jiným předmětem.

Graf č. 16

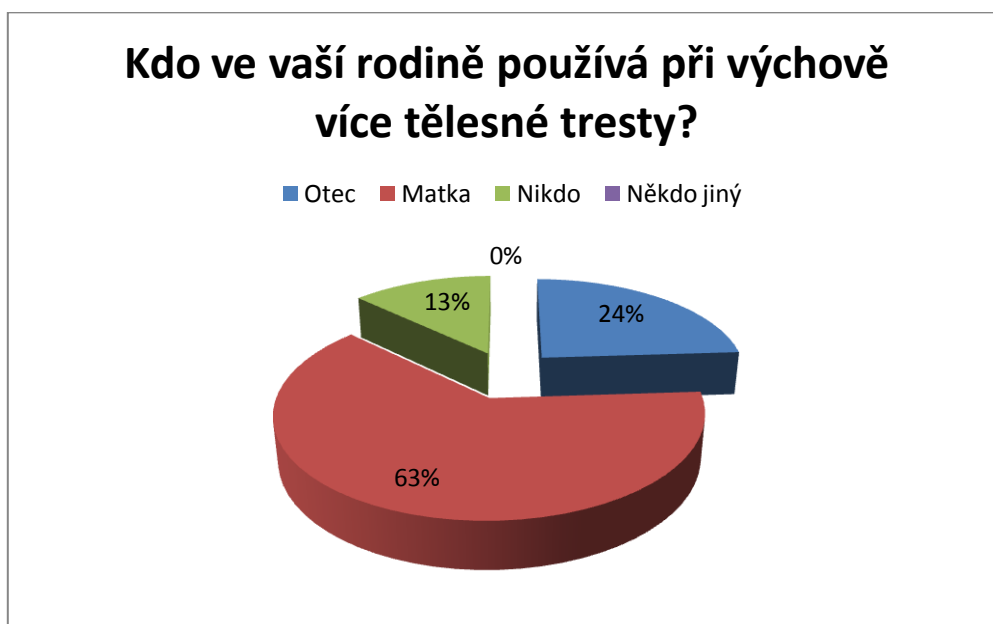
2. V jaké frekvenci a rozsahu se používají fyzické tresty na dětech a kdo je v rodině častěji používá?

Graf č. 17

Z výsledků z dotazníků vyšlo jasně najevo, že lehčích fyzických trestů se dopouští všichni rodiče. Lehčími fyzickými tresty bylo myšleno plácnutí po ruce, jak bylo zřejmé z dotazníku. Nejvíce respondentů uvedlo, že zhruba jednou za týden (40%) a další velké procento (38%) uvedlo, že jednou za měsíc. Tyto výsledky byly porovnány s používáním těžších fyzických trestů, tj. výprask rukou, vařečkou aj. Je jasně vidět, že těžší fyzické tresty používají rodiče v menší míře. Jednou za týden se jich dopustí pouze 5% respondentů, jednou za měsíc 33% respondentů a nejvíce respondentů uvedlo, že jednou do roka – 37%. Celkem příznivý je fakt, že těžší fyzické tresty nepoužívá celých 25% respondentů.

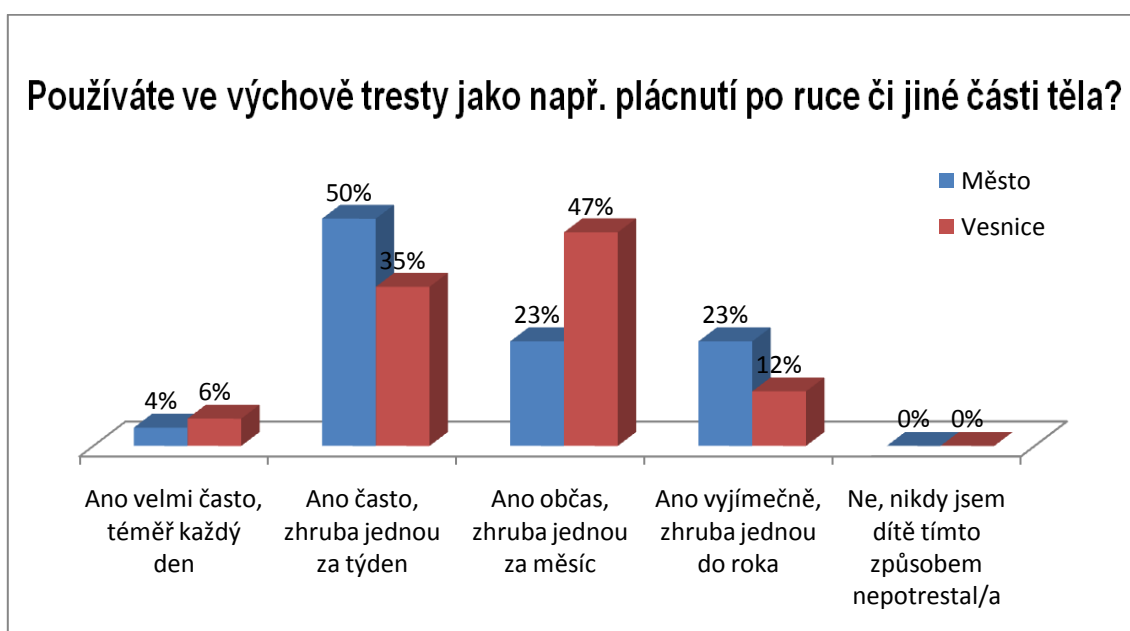
Graf č. 11

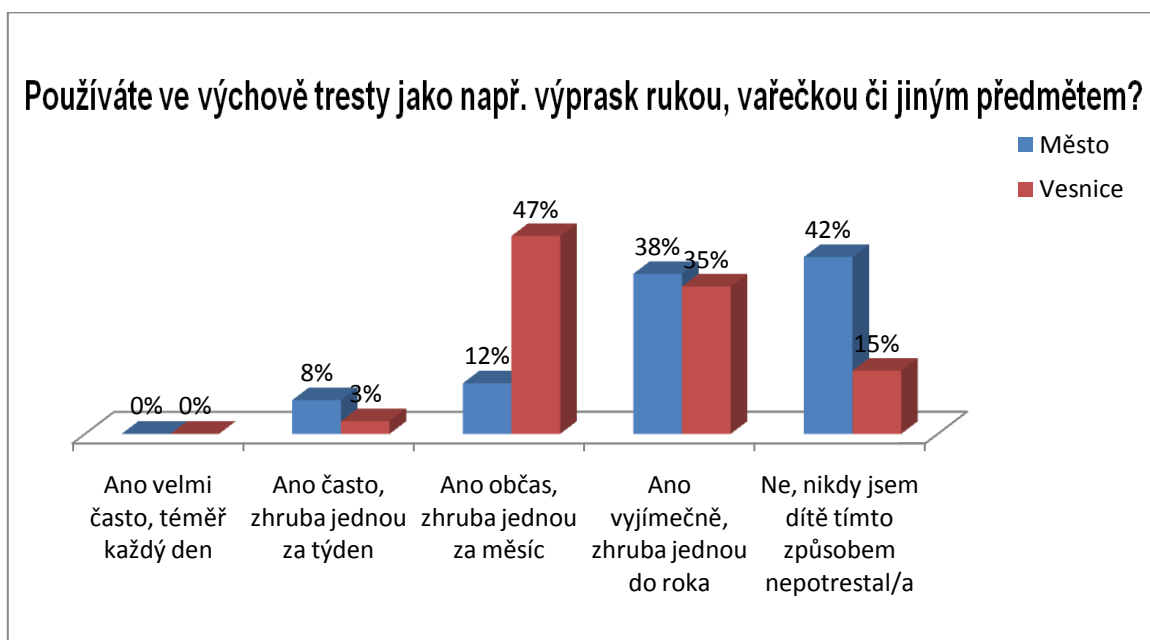
V otázce používání fyzických trestů (jakýchkoliv) mě ještě zajímalo, kdo je v rodině používá častěji. Většina respondentů (63%) uvedla, že matka. Můžeme pouze spekulovat, jaký to má důvod.

3. Je rozdíl v míře používání fyzických trestů ve výchově na vesnici a ve městě?

Graf č. 18

Graf č. 19

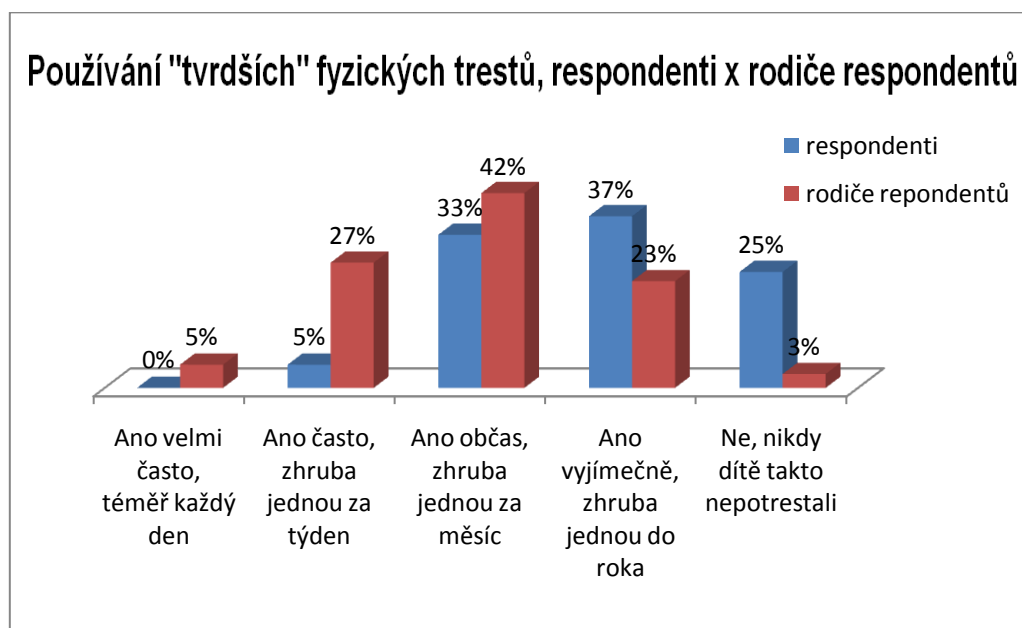
U této otázky byli vytríděni respondenti na ty, kteří jsou z vesnice a na ty, kteří jsou z města. U nich byly sečteny odpovědi na otázku 6 a 7, které se tykají fyzických trestů. Jedna otázka se týkala lehčích fyzických trestů a druhá těžších. Vyplývá z nich, že ve městě používá 50% obyvatel lehčí fyzické tresty zhruba jednou za týden a ve městě pouze 35%. Jednou za měsíc používají fyzické tresty na vesnici - 47% a 23% respondentů ve městě. **Z toho vyplývá, že rodiče, žijící ve městě, používají častěji lehké fyzické tresty, než rodiče, žijící na vesnici.**

Druhý graf se zaměřuje na používání tzv. těžších fyzických trestů, jako je výprask rukou, vařečkou či jiným předmětem. Zde jsme dostali opačný výsledek. 47% respondentů z vesnice uvedlo, že těžší fyzické tresty používají zhruba jednou za měsíc. Zatímco ve městě používá tyto tresty pouze 12% rodičů. **Z toho vyplývá, že těžší fyzické tresty používají častěji rodiče bydlící ve vesnici, než rodiče, bydlící ve městě.**

4. Trestají (tělesně) současní rodiče děti stejně často, jako je trestali jejich rodiče?

K porovnání byl použit graf č. 7 a graf č. 13. Předpoklad byl, že mnoho respondentů si nebude až tak pamatovat, jestli jejich rodiče používali lehké fyzické tresty v jejich předškolním věku, proto byla zvolena otázka s těžšími fyzickými tresty. Na grafu je jasně vidět, že **míra používání těžkých fyzických trestů se za generaci zmenšila.**

Graf č. 17

10 DISKUSE

V průzkumu bylo zjištěno, že trest je naprosto běžný a ve 100% případech, se ho dopustí každý. Je pro nás fyzické trestání tak běžné, že si bez něj nedokážeme představit výchovu našich dětí? Jak dokazuje tento dotazník, výchova dětí bez fyzických trestů je skoro nemožná. Pouze 25% respondentů se obejde bez těžších fyzických trestů.

Dalším zajímavou skutečností, které dotazníky ukázaly je fakt, že v rodinách častěji trestají matky než otcové. Můžeme pouze spekulovat, jaký to má důvod. Možná je to proto, že matky tráví s dítětem více času než otcové a tudíž dítě více vychovávají, trestají, ale i odměňují.

Snažíme se rozlišit, kdo nám určuje, co je těžký a lehký fyzický trest a psychický trest. A dokážou děti pochopit, co je dostatečná odměna? Tato otázka má vliv na celkovou výchovu našich dětí, nás a naší budoucnosti.

Frekvence i rozsah trestů jsou v České republice stále velmi vysoké. Překvapivý byl ale naopak názor respondentů na zákaz fyzických trestů. Ten si neumí představit už vůbec nikdo.

Další otázka se zabývala tím, zda se tzv. „tvrdé“ fyzické tresty používají ve stejné míře jako v minulosti. Minulostí jsou myšleni rodiče respondentů. Výsledek průzkumu prokázal úbytek těžkých fyzických trestů.

ZÁVĚR

„*Bít či nebít?*“ Tato otázka mě doprovázela v průběhu psaní celé mé bakalářské práce. Psychologové, pedagogové a další odborníci mají rozdílné názory, rodiče dětí mají rozdílné názory a dokonce i státy po celém světě nemají stejný či podobný zákon o fyzickém trestání dětí. V České republice není zákon, který by zakazoval fyzické trestání dětí a dle mého průzkumu si jej ani rodiče nepřejí, ať už z důvodu toho, že by zákaz někdo využíval ve svůj prospěch, nebo proto, že zkrátka tělesné trestání jim nepřijde nic neobvyklého či špatného.

Práce byla rozčleněna na dvě části – teoretickou a praktickou. V části teoretické byla nejdříve popsána obecně výchova. S výchovou v rodinách souvisí výchovné styly, které jsou stručně uvedené od různých autorů. Jelikož fyzický trest patří mezi výchovný prostředek, další kapitola popisuje druhy výchovných prostředků jako kladení požadavků a kontrola jejich plnění, odměny a tresty, povzbuzení, slovní působení, osobní příklad výchova v činnostech, sebedeterminace a sebevýchova. Další kapitoly se zabývaly už jen tresty. Tresty se rozčleňují na psychické a fyzické. Vždy jsem si myslela, že fyzické tresty jsou nejhorší, ale při studiu knih o trestech jsem se dozvěděla, že psychické tresty mohou mít na dítě mnohdy horší důsledky než tresty fyzické. To mě velmi překvapilo. Těžko můžeme také odhadnout míru, kdy se jedná o fyzický trest nebo už týrání, které je u nás zakázané, čímž se v teoretické části také zabývá jedna kapitola.

Praktickou část práce tvořilo šetření kvantitativního charakteru, který se týkal fyzických trestů – jaké postoje mají současní rodiče k fyzickému trestu, jak často jej užívají, kdo častěji, jaký mají rodiče názor na zákaz fyzických trestů aj. Na základě informací z teoretické části, mých dosavadních pedagogických zkušeností a poznatků, ať už z dětství či dospělosti, byl sestaven dotazník. Dotazník byl tvořen 15ti složkami, které se týkaly základních demografických informací o respondentech, dále fyzických trestů a to v jaké míře, jak často a kdo je používá v rodině, jedna otázka se týkala i dalších výchovných metod, než-li fyzických trestů. Dalším cílem praktické části bylo zjistit, zda se tresty používají ve stejné míře jako v minulosti, proto nalezneme otázku na toto téma v dotazníku také. A poslední otázka v dotazníku se ptá respondentů, jaký mají názor na zákaz tělesných trestů v České republice.

Jelikož je téma fyzických trestů pro rodiče “citlivé“, předpokladem bylo, že mnoho rodičů neuvede fakta pravdivá. Snažila jsem se proto zvolit otázky tak, aby na ně respondenti co nejpravdivěji odpověděli. Řekla bych, že se mi tento záměr podařil, protože míra a rozsah fyzických trestů vyšla celkem vysoká. Celých 100% respondentů uvedlo, že dítě alespoň jednou do roka plácne po ruce, či jiné části těla. To jako nějaký zvrácený výsledek nepovažuji, ale že 75% respondentů uvedlo, že používají ve výchově alespoň jednou za rok výprask rukou, vařečkou či jiným předmětem, se mi zdá jako vysoké procento.

Necelý půlrok pracuji v Mateřské škole na vesnici, proto mě i zajímalo, jestli se používání fyzických trestů liší na vesnici a ve městě. Ze 120 respondentů bylo 43% z města a 57% z vesnice. Z dotazníků mi vyšlo, že rodiče bydlící ve městě používají častěji lehký fyzický trest (např. plácnutí) a na vesnici rodiče častěji používají tvrdý fyzický trest (např. výprask). Je to zajímavý fakt, nicméně mě nenapadá, čím to může být zapříčiněno. O tom lze leda tak spekulovat.

A zda jsem v průběhu psaní dospěla k názoru, zda tělesně trestat či ne? Možná je to tím, že mám ještě malé pedagogické zkušenosti, nebo nemám ještě své vlastní děti, ale pevně doufám, že i správná výchova se bez tělesných trestů dokáže obejít. V mé práci načerpávám mnoho výchovných zkušeností. Je zapotřebí mnoho trpělivosti a musím se přiznat, že v kritických situacích, mám leckdy chuť dítě plácnout a opravdu by to nebylo jen kvůli tomu, aby dítě přestupek znovu neudělalo. Spíše proto, aby se mi “ulevilo“. Takže mě napadlo, zda právě tohle není ten největší problém u používání fyzických trestů...

POUŽITÁ LITERATURA

Knižní publikace:

ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. ISBN 80-7178-463-X.

ČÁP, J.: *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha, ISV 1996. ISBN 80-85866-15-3

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-71786-26

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

GAVORA, P. *Výzkumné metody v pedagogice*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-85931-15-X.

HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.

JUNGWIRTHOVÁ, I. *Pohodoví rodiče - pohodové děti: Podporujeme vývoj dítěte*.

Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 171 s. ISBN 978-80-7367-536-3.

KOPŘIVA, P. et al. *Respektovat a být respektován*. 3. vydání. Kroměříž: Pavel Kopřiva - Spirála, 2008. 286 s. ISBN 978-80-904030-0-0.

LOVASOVÁ, L., SCHMIDOVÁ, K. *Tělesné tresty*. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-75-X.

MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém?*. Praha: Portál, 1993. ISBN 80-85282-78-X.

MICHÁLEK, J. *Topologie výchovy*. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-01-1.

PELCOVÁ, N. *Filozofická a pedagogická antropologie*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0076-5.

PROKEŠOVÁ, M. *Filosofie výchovy*. Ostrava: Univerzita Ostrava, 2004. ISBN 80-7042-693-4.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. 2. přeprac. a aktual. vydání. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-631-4.

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E. a MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.

SKUTIL, M. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2011. 256 s. ISBN 978-80-7367-778-7.

VALIŠOVÁ, A. *Autorita ve výchově. Vzestup, pád, nebo pomalý návrat*. Praha: Karolinum, 1999. 185 s. ISBN 80-7184-857-3.

VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí: Definice-popis-následky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004b. 116 s. ISBN 80-247-0814-0.

Internetové zdroje:

Těthalová, M. Mezi trestem a týráním je velice křehká hranice. *www.rodina.cz* [online]. 2011 [cit. 2011-05-06]. Dostupné z: <http://www.rodina.cz/clanek8288.htm>

Kubálková, P. Češi pro tělesné tresty dětí. *www.lidovky.cz* [online]. 2008 [cit. 2011-04-08]. Dostupné z <http://www.lidovky.cz/cesi-pro-telesne-tresty-deti-dg8-/zpravy-domov>

PŘÍLOHA

Dotazník

Dobrý den,

Jmenuji se Lucie Kochánková a jsem studentkou 3. ročníku oboru Učitelství pro mateřské školy na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v ČB.

Ve své bakalářské práci se zabývám tělesnými tresty v rodičovské výchově. Cílem práce je zjistit, jaké postoje zaujímají rodiče vůči fyzickým trestům předškolních dětí.

Dotazník je anonymní, zahrnuje pouze základní demografické údaje. Získané informace pomohou ke zjištění, jaký názor mají rodiče na fyzické tresty a zda se sociální model přenáší z generace na generaci. Vyplnění dotazníku zabere zhruba 5 minut.

Předem děkuji za Vaši vstřícnost, spolupráci, upřímné zodpovězení otázek a za čas, který věnujete k vyplnění tohoto dotazníku.

Zakroužkujte pouze jednu odpověď, není-li uvedeno jinak.

1. Jsem:

- A. Muž
- B. Žena

2. Je mi:

- A. Méně než 26 let
- B. 26 – 40 let
- C. 41 – 60 let
- D. 61 let a více

3. Bydlím ve:

- A. Vesnici do 3 000 obyvatel
- B. Měště s více než 3 000 obyvatel

4. Mé dosažené vzdělání je:

- A. Základní škola
- B. Střední škola bez maturity
- C. Střední škola s maturitou
- D. Vysoká škola – Bakalářský titul a vyšší

5. Ve výchově preferuji užívání:

- A. Spíše odměn než trestů.
- B. Spíše trestů než odměn.
- C. Tresty i odměny stejnou mírou.

6. Používáte ve výchově tresty jako např. plácnutí po ruce či jiné části těla?

- A. Ano velmi často, nelze to jinak než téměř každý den
- B. Ano často, zhruba jednou za týden
- C. Ano občas, zhruba jednou za měsíc
- D. Ano výjimečně, zhruba jednou do roka
- E. Ne, nikdy jsem dítě tímto způsobem nepotrestal/a

7. Používáte ve výchově tresty jako např. výprask rukou, vařečkou či jiným předmětem?

- A. Ano, nelze to jinak než téměř každý den
- B. Ano, zhruba jednou za týden
- C. Ano, zhruba jednou za měsíc
- D. Ano, velmi výjimečně, zhruba jednou do roka
- E. Ne, dítě jsem nikdy tímto způsobem nepotrestal/a

8. Jestliže používáte ve výchově, uveďte jaké: (můžete označit více odpovědí):

- A. Plácnutí po ruce
- B. Plácnutí po zadečku
- C. Pohlavek
- D. Výprask rukou
- E. Výprask vařečkou
- F. Výprask páskem
- G. Udělení dřepů
- H. Stání v koutě
- I. Jiné (vypište):

9. V případě, že nepotrestáte dítě tělesným trestem, tak (můžete zakroužkovat více odpovědí):

- A. Zakážete sledování televize, či hraní na počítači
- B. Zakážete konzumaci sladkostí

- C. Vysvětlíte, co udělal špatně a proč se to nedělá
- D. S ním přestanete na určitou dobu komunikovat
- E. Pošlete ho např. za dveře, aby se „zklidnilo“
- F. Vyhrožujete mu např. čertem, bubákem...
- G. Vyhrožujete mu tělesným trestem
- H. Zabavíte mu oblíbenou hračku
- I. Musí vykonat domácí práci navíc
- J. Potrestáte ho přirozeným důsledkem (např. když něco rozlije, tak si to utře)
- K. Jinak (prosím uveďte jak):

10. Za jaké přestupky byste dítě fyzicky potrestal/a? (můžete zaškrtnout více odpovědí):

- A. Za sprosté slovo
- B. Za odmlouvání
- C. Za nepořádek v pokoji
- D. Za lhaní
- E. Za porušení stanoveného zákazu či pravidla
- F. Za neuposlechnutí požadavku, který byl několikrát připomínán (např. „Uklid’ si hračky, vydrž chvíli potichu...“)
- G. Za rvačku se sourozencem či vrstevníkem
- H. Za úmyslné poničení věci
- I. Za úmyslné poškození zdraví jiné osoby
- J. Za týrání zvířete
- K. Za jiné přestupky (uveďte prosím jaké):

L. Ne, dítě bych nikdy tělesně nepotrestal/a

11. Kdo ve Vaší rodině používá při výchově více tělesné tresty?

- A. Otec
- B. Matka
- C. Nikdo
- D. Někdo jiný (napíšte kdo):

12. Myslíte si, že tělesný trest zabrání k opakovanému špatnému chování?

- A. Určitě ano
- B. Spíše ano
- C. Nevím
- D. Spíše ne
- E. Ne, mnohem více na dítě platí odměny nebo jiné tresty než tělesné

13. Používali Vaši rodiče při výchově tělesných trestů jako např. výprask rukou nebo vařečkou? (Ve vašem předškolním věku)

- A. Ano velmi často, téměř každý den
- B. Ano často, zhruba jednou za týden
- C. Ano občas, zhruba jednou za měsíc
- D. Ano výjimečně, zhruba jednou do roka
- E. Ne, nikdy mě tímto způsobem nepotrestali

14. Kdo Vás v dětství častěji fyzicky trestal?

- A. Matka
- B. Otec
- C. Nikdo
- D. Někdo jiný (napíšte kdo):

15. Jste pro, aby se úplně zakázaly fyzické tresty v České republice?

- A. Ano, jsem pro zákaz
- B. Nevím, nedokážu posoudit
- C. Rozhodně ne
- D. Jiná odpověď:

Mockrát Vám děkuji za vyplnění dotazníku